Lei 3,70

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI

A. S. PUȘCHIN

BORIS GODUNOV

EDITURA ARLUS «CARTEA RUSĂ» ȘI
EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTĂ

BIBLIOTECA PENTRU TOŢI

A. S. PUŞCHIN

BORIS GODUNOV

DRAMĂ

In româneşte de
VICTOR EFTIMIU

1953

EDITURA A.R.L.U.S. — „CARTEA RUSĂ"
ŞI
EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURĂ ŞI ARTĂ

А. С. ПУШКИН

БОРИС ГОДУНОВ

из третьего тома

ПОЛНОГО СОБРАНИЯ СОЧИНЕНИЙ

в шести томах

Государственное издательство
художественной литературы
Москва 1950

Închin cu adâncă venerație și recunoștință memoriei lui Nicolai Mihailovici Caramzin, atât de scumpă rușilor, această lucrare inspirată de geniul său.

ALEXANDR PUȘCHIN

PALATUL CREMLINULUI

(20 Februarie 1598).

CNEZII ŞUISCHI şi VOROTANSCHI

VOROTANSCHI

Am fost însărcinaţi să priveghem oraşul.
Dar cred că n'avem mare lucru de păzit:
Pustie-i Moscova. Norodul a plecat
Pe urma patriarhului, la monastire...
Cum crezi că va lua sfârşit această zarvă?

ŞUISCHI

Cum va lua sfârşit? Nu-i greu de priceput!
Va mai striga puţin norodul, va mai plânge
Iar Boris va mai face nazuri, ca beţivul
In faţa păhărelului de vin şi-apoi
Se va'ndura, zmerit, coroana s'o primească
Şi ne va stăpâni la fel ca pân'acum...

VOROTANSCHI

O lună a trecut de când s'a'nchis
Cu sora lui, la monastire, scuturând
Din viaţa lui tot ce e pământesc;
Nici patriarhul, nici boierii mari din Dumă
Nu izbutiră pân'acuma să-l întoarne.
N'aude rugile şi plânsul Moscovei întregi
Nici însuşi glasul marelui sobor al ţării...
Zadarnic se rugară şi de sora lui
Pentru domnie să-l blagoslovească:
Trista ţarină, călugăriţă,
E neînduplecată ca şi el;
I-a'nfipt în suflet Boris îndârjirea lui!
Ce-ai spune dacă'ntr'adevăr, cârmuitorul
S'a săturat de grijile împărăţiei
Şi nu mai vrea un tron ce i se pare şubred?

ŞUISCHI

Aş spune-atuncea că'n zadar
A sângerat micuţul ţarevici Dimitri —
Dacă-i aşa, putea să mai trăiască!

VOROTANSCHI

Cumplită făr'delege! Oare Boris
Să-l fi ucis pe ţarevici?

ŞUISCHI

Dar cine altul?
Pe Cepciugov au cine l-a împins?
Cine-a trimis pe cei doi Bitiagovschi
Şi pe Cacealov? Insărcinat să plec la Uglici
Am cercetat, la faţa locului, eu însumi...

Găsit-am proaspetele urme ale crimei.
Intreg oraşul cunoştea cumplita faptă.
Locuitorii toţi mărturiseau la fel
Şi-aş fi putut, la reîntoarcere, numai cu un cuvânt
Să-l dau de gol, din umbra lui, pe ticălos !

VOROTANSCHI

Dece nu l-ai strivit atunci ?

ŞUISCHI

Mărturisesc,
M'a tulburat cu liniştea-i neruşinată
La care nu mă aşteptam. Ca un nevinovat
Se tot uita la mine, drept în ochii mei
Şi mă'ntreba, intra în amănunte
Şi mă făcea să spun eu singur basmul
Pe care el mi-l strecura să-l spun !

VOROTANSCHI

Rău ai făcut, Şuischi !

ŞUISCHI

Ce puteam să fac ?
Vreai să mă duc la ţar şi să-l pârăsc ?
Dar nu ştim toţi că bietul ţar Feodor
Pe toate le vedea prin ochii lui
Şi prin urechea lui le auzea pe toate ?
Chiar dacă eu l-aş fi încredinţat de adevăr
L-ar fi întors îndată Boris, iar pe mine
Mă surghiuneau şi'n temniţă tăcută
Mă gâtuiau la ceasul potrivit,
Cum au făcut cu moşul meu. Nu că mă laud,

Dar prea puţin îmi pasă de surghiun, de moarte.
Nu sânt mişel, dar nici un dobitoc nu sânt
Să-mi leg ştreangul de gât pentru nimica toată!

VOROTÂNSCHI

Acest omor e groaznic. Remuşcarea-l roade
Şi nu'ndrăzneşte treapta tronului s'o urce,
Călcând în sângele copilului nevinovat.

ŞUISCHI

N'ai grijă! O să treacă! Nu se sfieşte Boris!
Să vezi atuncea mare cinste ce-o să cadă
Pe capul nostru, pe Rusia toată!
Un rob, până dăunăzi, un Tătar, un ginere
Al lui Maliuta, ginere de gâde,
El însuşi gâde'n suflet, să mi-l vezi
Cum pune mâna pe coroana şi hlamida,
Purtată'n vremi de cneazul Monomah.

VOROTÂNSCHI

E drept că nu-i de neam. Noi doi sântem mai sus.

ŞUISCHI

Te cred!

VOROTÂNSCHI

Şuischi, Vorotânschi... iată
Doi cnezi adevăraţi!

ŞUISCHI

Din sângele lui Ruric!

VOROTÂNSCHI

Ascultă, cneaz Şuischi, dacă bine judecăm
Noi avem dreptul să-i urmăm lui ţar Feodor.

ŞUISCHI

Mai mult ca Godunov!

VOROTÂNSCHI

Imi dai dreptate, nu?

ŞUISCHI

Ei bine, dacă Boris nu va isprăvi cu vicleşugul,
Vom încerca să tulburăm poporul,
Ca el pe Godunov să-l părăsească;
El are cnezi destui; din rândurile lor
Va trebui un alt ţar să-şi aleagă.

VOROTÂNSCHI

Noi sântem mulţi, cei ce ne tragem din Varegi
Dar nu-i uşor să ne luptăm cu Godunov.
S'a desvăţat norodul să mai vadă'n noi
Pe cei ce din stăpânitorii lui se trag.
E mult de când slugărnicim la ţari,
Moşiile pe rând ni le-am pierdut,
Iar Boris a ştiut mulţimile să prindă
Prin dragoste, prin teamă şi renume!

ŞUISCHI *(se uită pe fereastră)*

El e'ndrăzneţ, în vreme ce noi... Dar destul!
Se reîntoarce gloata'n pâlcuri, frământată.
Să mergem, să vedem ce-au hotărît...

PIAŢA ROŞIE

Norodul

UN OM

E neînduplecat ! Gonit-a dela dânsul
Şi pe boieri şi pe episcopi şi pe patriarh.
Zadarnic au bătut cu frunţile, pământul, toţi ;
A tronului sclipire-l înspăimântă !

ALT OM

O, doamne, cine ne va cârmui, vai nouă !
Nefericire nouă ! Nu mai avem ocrotitor !

AL TREILEA

Dar iată, vine judele cel mai înalt, diacul.
El ne va spune ce a hotărît al ţării sfat.

NORODUL

Tăcere ! Hei, tăcere ! Va vorbi diacul Dumei !
Să-l auzim !...

ŞCELCALOV *(de pe pridvorul roşu)*

A hotărît soborul
Să mai încerce-odată, cu tăria rugilor,
Să'nduplece îndureratul suflet al lui Boris...
Chiar mâine, preasfinţitul patriarh
După ce slujba va sluji-o în Cremlin,
Cu praporele sfinte se va ridica
Şi cu icoana maicii domnului din Vladimir
Şi cu icoana preacuratei dela Don..
Il vor urma boierii toţi la rând

Şi toţi aleşii pravoslavnicei mulţimi
A Moscovei. Şi ne vom duce la ţarină
Să-i cerem iar să se milostivească
De Moscova orfană, fără tată
Şi fratelui ei Boris Godunov să-i dea
Blagoslovenia domniei peste noi!
Şi-acum, vă'mprăştiaţi. Plecaţi cu dumnezeu
La casa voastră fiecare şi rugaţi-vă,
Ca rugile fierbinţi ale dreptcredincioşilor
S'ajungă pân'la cer!

Norodul se împrăştie.

DEVICIE POLE, MONASTIREA NOVODEVICII

NORODUL

UN OM

Acum intrat-au în chilie, la ţarină, Boris
Şi patriarhul şi-o mulţime de boieri.

ALTUL

Ce veste?

AL TREILEA

Tot aşa: nu vrea. Dar mai avem nădejde

O FEMEIE *(cu copilul)*

Hai, nu mai plânge... Ai să taci odată?
C'odată vine Baba-Cloanţa şi te ia!

UN OM

Nu ne-am putea, în curtea monastirei, furişa?

ALTUL

Nu-i chip. E'nghesuială chiar aici, pe câmp..
Intreaga Moscovă s'a adunat aici.
Ia uite: curtea, coperişul şi clopotniţa
Şi turlele, până la cruce, gem de lume...

INTAIUL

Tare-i frumos!

UN OM

Ce-i zgomotul acesta?

ALTUL

Ascultă... taci... mulţimea a'nceput să urle...
Cad unii peste alţii, valuri după valuri...
S'apropie... Să'ngenunchem, fârtaţilor!

NORODUL

(toţi îngenunchiază. S'aud strigăte şi plânsete)

Indură-te de noi, părinte, şi domneşte!
Fii tatăl nostru, ţarul nostru fii!

UN OM *(încet)*

Dece vor fi plângând?

ALTUL

De unde vrei să ştiu?
Boierii ştiu! E-hei, sânt altceva ca noi!

FEMEIA *(cu copilul)*

Acuma taci, când trebuie să plângi! Dă-i drumul!
Nu vrei? Odată vine Baba-Cloanța și te ia!
Hai, râzgâiatule, hai, plângi!

(Dă cu el în pământ. Copilul urlă.)

Așa, mânca-te-ar maica!

UN OM

Toți plâng acum. Hai fraților și noi să plângem!

ALTUL

Eu mă căznesc, măi frate, dar nu pot!

INTAIUL

Și eu la fel! N'ai, oare, niscai ceapă
Să ne frecăm la ochi?

AL DOILEA

Nu, n'am! Dar am să dau
Cu niscaiva scuipat, să-i umezesc...
Dar ce mai e?

INTAIUL

Poftim de-i înțelege!

NORODUL

Coroana! Boris s'a'ndurat! Primește!
E țar al nostru, Boris! Să trăiască Boris!

PALATUL DIN CREMLIN

BORIS, PATRIARHUL, BOIERII.

BORIS

Părinte patriarh şi voi, boieri ai mei,
M'arăt cu sufletul deschis în faţa voastră.
Cum aţi văzut, primit-am cu smerenie şi teamă
Puterea mare ce mi-a hărăzit norodul.
Ce grea mi-e sarcina! Urmez la tron
Puternicilor doi Ivani şi îngerului-ţar.
Cucernice Feodor! Doamne drept şi mare,
Părinte milostiv, caută din cer şi vezi
Aceste lacrămi ale preasupuşilor tăi robi...
Aceluia pe care-atâta l-ai iubit
Că l-ai urcat într'o mărire neînchipuită,
Trimite-i binecuvântarea ta, ca să domnească
Peste norodul său, cu slavă şi cu pace,
Să fie drept şi milostiv ca tine...
Boierilor, mă bizui pe-ajutorul vostru.
Slujiţi-mă cum l-aţi slujit pe el când încă nu eram
Ales dintr'a norodului voinţă,
Şi truda voastră o 'mpărţeam cu voi.

BOIERII

Noi, jurământul nu ni-l vom călca!

BORIS

Şi-acum să mergem să îngenunchem
La groapa răposaţilor, stăpânilor Rusiei,
Apoi chema-vom tot norodul la ospăţ:
Dela boier, şi pân' la cerşetorul orb...
Deschise porţile să fie tuturora,
Bineveniţi ca oaspeţi fie toţi...

(Iese urmat de boieri.)

VOROTANSCHI *(oprind pe Şuischi).*

Hei, ai ghicit!

ŞUISCHI

Ce să ghicesc?

VOROTANSCHI

Ştii, adineaurea, aici...

ŞUISCHI

Nu-mi amintesc nimic...

VOROTANSCHI

Când se ducea mulţimea
La monastire, îmi spuneai...

ŞUISCHI

Nu văd ce rost
Mai are, să-ţi aduci aminte?! Am să-ţi dau un sfat:
Să ştii să uiţi la vreme potrivită!
Eu n'am umblat decât să mi te'ncerc...
L-am ponegrit, minţindu-te... Voiam să ştiu
Cam ce gândeşti. Atâta tot! Dar, iată
Norodu-şi preamăreşte ţarul. S'ar putea
Să mi se vadă lipsa. Plec.

VOROTANSCHI

Curtean viclean!

NOAPTEA. O CHILIE IN MONASTIREA CIUDOVO
(1603)

Părintele PIMEN, GRIGORI ațipit.

PIMEN *(scrie la lumina candelei)*

O povestire, încă una, cea din urmă,
Şi letopisețul eu mi l-am încheiat;
Indeplinit-am sarcina cu care domnul
M'a'nvrednicit pe mine, păcătosul.
N'a fost în van că cel de sus m'a hotărît
Atâtor fapte martor ani și ani de zile,
Şi darul cronicarului mi-a hărăzit.
Va fi o zi când un sârguitor călugăr
Găsi-va hronicul acesta fără nume...
Asemeni mie, candela își va aprinde
Şi scuturând de colbul anilor aceste slove
Va da'n vileag istorisirile-mi neprefăcute.
Atunci, urmașii pravoslavnicilor vor afla
Ursita din trecut a țării părintești.
Pe marii țari cu cinste pomenindu-i
Le-or lăuda înfăptuirile și slava
Iar pentru ale lor păcate și greșeli
Zmeriți, vor cere domnului iertare.
La bătrânețe mai trăiesc odată,
Trecutul se perindă'n ochii mei...
Acest trecut de-atâta zbucium plin
Se frământa, vuia ca valul mării
Şi-acuma iată-l potolit, încremenit...
In amintire prea puține chipuri mi-au rămas,
Puține vorbe pân'la mine mai răsună
Şi multe câte-au fost, s'au dus ca o părere...
Dar zorile mijesc și candela se stinge...
O povestire, încă una, cea din urmă!

(Scrie.)

GRIGORI (*trezindu-se*).

Mereu acelaş vis!... Dar cum se poate?
A treia oară... Blestemată arătare!
Bătrânul, la opaiţ, stă şi scrie'ntr'una
Intreaga noapte, ochii n'a închis.
Cât mi-e de dragă liniştita lui făptură
Când, cufundându-şi sufletu'n trecut,
Incepe iar al ţării letopiseţ!
Cum aş fi vrut să ştiu ce-i povesteşte pana!
Să fie crunta stăpânire tătărească?
Osândele pornite de Ivan cel Groaznic?
Furtunile din adunarea obştei dela Novgorod?
Izbânzile şi slava patriei? Zadarnic!
Nici în priviri şi nici pe fruntea lui înaltă
Nu pot citi ascunsele-i gândiri.
Mereu zmerit şi plin de măreţie.
Ca un diac îmbătrânit la judecăţi,
La fel priveşte pe nevinovat şi vinovat,
Cu linişte ascultă binele şi răul
Şi nu cunoaşte mila, nici mânia.

PIMEN

Te-ai deşteptat?

GRIGORI

Părinte, binecuvântează!

PIMEN

Te binecuvânteze domnul, frate,
Acum şi pururea şi'n vecii vecilor!

GRIGORI

Intreaga noapte scris-ai fără s'aţipeşti
In vreme ce pe mine o vedenie drăcească

Mă frământa în somn. Duşmanul, cu nesaţ
Mă chinuia mereu. Imi năzărea în vis
Că urc pe-o scară, repede, în vârful unui turn.
De-acolo Moscova mi se părea un muşuroi,
Iar jos fierbea norodul şi râdea
Şi m'arăta cu degetul. Mi-era ruşine
Şi frică... Am căzut cu capu'n jos
Şi m'am trezit înspăimântat.
Ce zici de visul ăsta, de trei ori în şir?
Nu ţi se pare straniu ce-am visat?

PIMEN

Ai sânge tânăr care te frământă!
Te pocăieşte'n post şi'n rugăciune
Şi visurile tale s'or însenina.
Eu însumi când mi-e fruntea obosită
Şi fără voia mea mi se coboară pleoapa,
De nu rostesc o lungă rugăciune înainte
Bătrânul somn al meu, neliniştit,
E bântuit de păcătoase arătări:
Eu ba visez petreceri zgomotoase,
Ba strigăte de luptă, zăngănit de arme,
Şi alte desfătări nebune, de demult

GRIGORI

Ce tinereţe veselă ai petrecut!
Te-ai războit sub turnurile din Cazan,
Ai alungat oştirile litvane
Alături de viteazul cneaz Şuischi
Şi-ai petrecut la curtea ţarului Ivan.
Ce fericit ai fost! Dar eu, sărac de mine,
De când mă ştiu, am rătăcit mereu,
Un biet călugăr, din chilie în chilie...
Dece nu-mi fuse dat şi mie să m'arunc
In focul şi'n beţia bătăliilor?

La masa ţarilor dece să nu m'aşez?
Aş fi avut destul veleat, asemeni ţie,
Să părăsesc la bătrâneţe toate-acestea,
Să mă orânduesc la fel cu ceilalţi fraţi
Şi'n linişţea de chinovie să mă'nchid.

PIMEN

Nu te mâhni, o frate, c'ai lăsat
De timpuriu, această lume de păcate,
Că nu te-au ispitit prea multe năluciri.
Mă crede, numai când le vezi din depărtare,
Te pot vrăji belşugul, slava, strălucirea...
Şi vicleniile iubirii femeieşti...
Eu am trăit din plin şi le-am gustat pe toate...
Dar n'am ştiut ce-i mulţumirea, până când
Nu s'a 'ndurat înaltul să m'aducă
In liniştea acestei monastiri...
Gândeşte, fiule, la ţarii noştri mari:
Cine-i mai sus ca ei? Doar dumnezeu!
Cine'ndrăzneşte să-i înfrunte? Nimeni!
Şi totuşi, deseori, coroana lor de aur
Atât de greu i-apasă, c'o preschimbă
In camilafca de călugăr. Insuşi el,
Ivan, îşi căuta odihna, potolirea
In rugăciuni şi'n viaţa aspră de monah.
Palatul plin de răsfăţaţi curteni
Se preschimbă, deodată, într'o monastire
Iar cruzii sfetnici ai stăpânului îşi lepădau
Vestmintele bogate, îmbrăcând
Smeritul strai al nostru. Ţarul însuşi
Slujea, în rândul lor, cucernic stareţ.
Eu l-am văzut aici, chiar în chilia
Aceasta, unde locuia Chirill
Un om atât de drept şi greu lovit.
Pe mine, cel de sus m'a bucurat atunci

Zădărnicia vieţii arătându-mi ;
Văzui aici pe ţarul cel cumplit
Invins de gânduri crunte şi ucideri,
Sta liniştit, pe gânduri, în mijlocul nostru.
Noi, nemişcaţi, în faţa lui stăteam ;
Vorbea cu noi şi ne spunea, blajin :
„Părinţilor, nu e departe ziua
Când însetat de mântuire voi veni la voi :
Tu, Nicodime, Serghie, tu Chirill
Primiţi cu toţii jurământul meu !
Ca păcătosul pocăit veni-voi printre voi
Eu, criminalul blestemat. Şi îmbrăcând sutana
Mă voi pleca în faţa ta, părinte sfânt...“
Şi vorba lui curgea ca mierea, şi plângea...
Plângeam şi noi cu el şi ne rugam
Să dăruiască domnul pace şi iubire
Acestui suflet frământat de vijelii...
Dar fiul său, Feodor, stând pe tron,
Nu jinduia şi el o viaţă de sihastru ?
Nu şi-a făcut palatul un altar de rugi ?
Acolo, grelele poveri ale domniei,
Seninul suflet nu-i mai tulburau,
Iar dumnezeu, zmerenia primindu-i,
A dat prin el, Rusiei, linişte şi slavă.
In ceasul morţii sale, o minune
Cum nu s'a mai văzut, se săvârşi :
La căpătâiul ţarului se arătă —
Vedenie numai de el văzută —
Un om cu chipul de lumini strălucitoare.
Feodor îl numea, vorbindu-i, mare patriarh.
Şi toţi erau cuprinşi de spaimă şi uimire
Inţelegând că e cerească arătare,
Căci patriarhul nu era de faţă în palat.

Iar când își dete țar Feodor duhul,
Palatul se umplu de sfinte mirodenii
Și fața mortului strălucea ca soarele.
Un domn ca el noi nu vom mai vedea!
Nefericire nouă! Vai nouă, păcătoșii!
Noi am aprins a cerului mânie
Când ne-am ales stăpân un ucigaș de țari.

GRIGORI

Demult voiam, cucernice părinte,
De moartea țareviciului Dimitri să te'ntreb...
In vremea aceea, pare-se, erai la Uglici?

PIMEN

Vai mie, prea-mi aduc aminte bine!
Imi fuse dat să văd nelegiuirea cruntă,
Trimis la Uglici cu o sarcină duhovnicească!
Sosi în faptul nopții. La utrenie
Am auzit deodată clopotul cel mare
Și zgomote și strigăte. Orașul tot gonea
Spre casa țarinei. Alerg și eu.
Și ce văd? Țareviciul, înjunghiat, întins
Pe jos, iar lângă el, țarina, muma lui,
In nesimțire. Doica gemea, înnebunită,
In vreme ce norodul îndârjit lovea
In păzitoarea-vânzătoare a copilului.
Deodată, în mulțimea mâniată, se ivește
Iuda-Bitiagovschi, unul din călăi.
Cât ai clipi din ochi — el n'a mai fost!
Și iar porni norodul după ucigași să-i prindă
Pe câteșitrei i-a prins unde erau ascunși
Și i-au târît acolo, lângă leșul cald
Al pruncului împărătesc. Și-atunci, minune!
Trupșorul a'nceput să freamăte. „Mărturisiți!“ —

Urla norodul. Ucigaşii, sub secure,
Mărturisiră şi-l dădură în vileag pe Boris!

GRIGORI

Câţi ani să fi avut atuncea ţareviciul?

PIMEN

Aproape şapte ani... Ar fi avut acuma...
(Trecură zece ani de-atunci... Ba doisprezece.)
Ar fi avut acuma vârsta ta. Ar fi domnit.
Dar cel de sus a hotărît altminteri.
Cu astă faptă grea de sânge şi de lacrimi
Voi încheia al meu letopiseţ.
De-atunci eu n'am mai căutat să aflu
Ce se petrece pe pământ. Frate Grigori
Ţi-ai luminat cu învăţătură, mintea,
Iţi las să-mi duci tu munca mai departe...
In clipele când vei fi slobod
De îndeletnicirile duhovniceşti,
Apucă-te să scrii — dar fără şiretlâcuri
De om cu'nvăţătură — faptele
La care fost-ai martor în viaţa ta.
Război şi pace şi domnia ţarilor,
Minunile aleşilor lui dumnezeu,
Proorocirile şi semnele cereşti...
Cât despre mine, ceasul mi-a sunat
Odihna s'o primesc, opaiţul să-mi sting.
Dar iată, bate toaca de utrenie...
Blagosloveşte, doamne, robii tăi!
Dă-mi cârja, să mă duc, Grigori!

(Iese.)

GRIGORI

Boris ! Boris !
Toţi tremură în faţa ta şi nimeni
N'ar îndrăzni să-ţi amintească soarta
Sărmanului copil pe care l-ai ucis.
Şi totuşi, cineva, într'o chilie'ntunecată
Iţi scrie numele cu bici de foc, viitorimei.
De judecata oamenilor n'ai să scapi
Cum n'ai să scapi de judecata domnului !

PALATUL PATRIARHULUI

Patriarhul şi stareţul monastirei Ciudovo.

PATRIARHUL

A fugit, părinte stareţ ?

STAREŢUL

A fugit, sfinte vlădică... De trei zile a fugit.

PATRIARHUL

Ia te uită, ticălosul ! Din care neam se trage ?

STAREŢUL

Din neamul Otrepievilor, boieri din Galiţia. Era aproape copil când s'a călugărit, nu se ştie unde. A hoinărit pe la Suzdal, în locaşul sfântului Efimie, a fugit de-acolo din monastire în monastire, pân'a venit aici, la Ciudovo, în stăreţia mea. Iar eu, văzând că-i încă tânăr şi necopt la minte, l-am încredinţat părintelui Pimen, un moşneag de treabă, pâinea lui dumnezeu. Cunoştea bine slovele, citea în cronicele noastre vechi şi sfinţilor le închina cântări făcute de el însuşi. Da' după cum s'arată, învăţătura lui nu dela domnul purcedea.

PATRIARHUL

Să n'aud de'nvăţaţii ăştia ! Ce crezi c'a scornit ? „Am să fiu ţar la Moscova !“ Auzi, unealta diavolului !... Nu face să mai spunem ţarului aceasta... La ce să turburăm pe tătucul nostru ? Ajunge să-l înştiinţăm de fugă pe Smirnov diacul... sau pe diacul Efimiev. Auzi, erezie !... „Am să fiu ţar la Moscova !...“ Să puneţi mâna pe ortacul vrăjmaşului şi să-l trimiteţi în surghiun la Soloveţc, la monastire... Ca'n pocăinţă viaţa să şi-o treacă... Ai mai pomenit, părinte stareţ, asemenea erezie ?

STAREŢUL

Erezie, sfinte vlădică, erezie !

IN PALATUL ŢARILOR

Doi stolnici

INŢAIUL

Unde e ţarul ?

AL DOILEA

In iatacul lui...
S'a'nchis cu nu ştiu care făcător de vrăji.

INTAIUL

Hm ! Când îl cauţi, numai printre vrăjitori !
Cu vracii şi cu babele îşi pierde vremea...
Işi tot întreabă zodia, ca o mireasă.
Aş vrea să ştiu ce tot vrăjeşte-acolo ?

AL DOILEA

Intreabă-l. Uite-l.

INTÂIUL

Ce posomorît!

(*Ies amândoi.*)

ȚARUL (*intră*)

Am cucerit tăria cea mai'naltă;
De şase ani domnesc în bună paçe,
Dar pentru mine mulţumire nu e!
Asemenea, în tinereţea noastră,
Râvnim cu foc al dragostei avânt
Şi-abia ne potolim flămândul dor
In freamătul de-o clipă al îndeplinirii,
Că iar cădem în braţele'ngheţate
Ale urâtului şi-ale tânjelei...
Zadarnic îmi descântă ghicitorii,
Proorocindu-mi zile lungi şi liniştite.
Mărirea mea şi însăşi viaţa mea
Imi pare searbădă, nu mă îndestulează...
Presimt mânia cerului, nenorociri
Nu-mi fuse dată mie fericirea...
Visam să-mi liniştesc poporul, dându-i
Imbelşugarea şi mărirea. Aş fi vrut
Cu dărnicia mea să mi-l apropi
Dar truda mea zadarnică a fost,
Căci gloata nu iubeşte pe stăpânul viu,
Ea dragostea şi-o ţine numai pentru morţi.
Nebuni am fi la inimă de-am pune
Chimvalele sau urletele-i de mânie!
Când ne trimise domnul seceta în ţară,
Gemeau mulţimile, mureau de foame,

Eu le-am deschis hambarele şi punga,
Le-am dat de lucru, bani, dar în zadar!
Că tot pe mine aruncau blestemul!
Le arse focul şi pârjolul casele,
Eu altele, din temelii le-am ridicat,
Dar vina tot a mea era şi-atunci!
Şi mai slăvim dreptatea gloatelor!
Mai năzuim la dragostea norodului!
Am vrut să-mi caut mulţumirea în cămin,
Copila să mi-o fericesc căsătorind-o
Pe placul ei. Dar moartea s'abătu
Şi mirele-i răpi, ca vijelia.
De văduvia ei pe cine osândiră?
Pe mine, pe nefericitul ei părinte!
De moare cineva, sânt ucigaşul tainic
Eu am grăbit sfârşitul lui Feodor...
Pe soru-mea, ţarina, în călugărie,
Am otrăvit-o eu, da, veşnic eu!
A, simt că nu mai e nimic să mai alin
Durerile acestei lumi. Nimic, nimic!
Nimic? Ba e ceva! E cugetul curat!
El biruie asupra nedreptăţii.
A pismei omeneşti, a ponegririi...
Dar dacă ai o pată, numai una,
Intâmplător, o, e cumplit atunci!
Lovit parcă de ciumă, sufletul
Se umflă de puroi, pecinginea se'ntinde,
Iar inima se umple de venin.
Ciocanul remuşcării bate în urechi,
Te doare trupul, capul ţi se învârteşte
Şi-ţi joacă în ochi copii însângeraţi.
Ce fericit ai fi să scapi odată!
Dar unde? Incotro să fugi şi cum?
Amar, de cel a cărui conştiinţă nu-i curată!

UN HAN LA GRANIȚA LITVANIEI

MISAIL și VARLAAM, călugări rătăcitori ;
GRIGORI OTREPIEV, în straie lumești ; HANGIȚA

HANGIȚA

Ce vă poftește inima, cuvioși părinți ?

VARLAAM

Ce s'o îndura domnul, hangiță taică. Vin ai ?

HANGIȚA

Cum să n'am, părinte ! Acu'v'aduc ! *(Iese.)*

MISAIL

Dece te tot frământi, prietene ? Iacă-ne la granița Litvaniei, unde ardeai s'ajungi.

GRIGORI

Până ajung în Litvania, nu mă liniștesc.

VARLAAM

Dar ce are Litvania asta de te-a vrăjit ? Părintele Misail și cu mine, păcătosul, de când am șters-o din monastire, nu ne mai pasă de nimic. Litvanie sau Rusie, scripcă sau fluier să fie, dacă este vin, atunci... uite-l, vine, griji s'arunci !

MISAIL

Bine o'ntorseși părinte Varlaam !

HANGIȚA *(intră)*

Poftiți, părinților ! Cu sănătate !

MISAIL

Bogdaprosti, măicuță. Domnul să mi te blagoslovească!

Beau amândoi. Varlaam începe să cânte vechiul cântec : „In cetatea mare a Cazanului“...

VARLAAM *(lui Grigori).*

Da' prin gâtlejul tău nu trece nimic ? Nici nu intră, nici nu iese ?

GRIGORI

Nu-mi arde...

MISAIL

Celor slobozi, slobozenia.

VARLAAM

Iar celor băutori împărăția raiului, părinte Misail ! Să dăm pe gât pocalu'ntreg, în cinstea crâșmăriței ! Da' trebuie să-ți spui, părinte Misail, că eu, când beau nu-mi place să văd oameni trezi. Una e beția alta-i fudulia. Dacă vrei să trăiești ca noi, fii blagoslovit. Dacă nu vrei, șterge-o. Măscăriciul nu-i tovarăș bun pentru un popă.

GRIGORI

Bea cât vrei, părinte, însă să nu-ți ieși din minte ! Uite că și eu știu să le potrivesc !

VARLAAM

Ce? Să-mi ies din minte?

MISAIL

Lasă-l, părinte Varlaam.

VARLAAM

Da' cine e pricopsitul ăsta? Da' ce s'a agățat ăsta de noi? Dumnezeu știe de unde a răsărit, dumnezeu știe ce lighioană mai e, și-acum face pe mărețul! *(Bea și cântă: Un monah s'a dus la schit și mi s'a călugărit!)*

GRIGORI *(hangiței)*

Unde duce drumul ăsta?

HANGIȚA

In Litvania, milostivule, în munții Luiov .

GRIGORI

Departe-s munții ăștia?

HANGIȚA

Nu prea. Până diseară ajungi, dacă nu dai de grănicerii țarului.

GRIGORI

Ce grăniceri?

HANGIȚA

A fugit unul din Moscova și-a venit poruncă să oprească și să cerceteze pe toată lumea.

GRIGORI *(încet.)*

Asta-mi mai trebuia.

VARLAAM

Hei, omule! Văd că i-ai pus gând rău hangiței... Nu de votcă-ți arde ție, de lelița durdulie! Așa, frate, așa! Orice om cu scrânteala lui: eu și cu părintele Misail altă grijă n'avem decât să dăm votca pe gât și'ntorcând cu fundul cana să-i tot batem darabana!

MISAIL

Ca din evanghelie grăiși, părinte Varlaame!

GRIGORI

Dar pe cine caută? Cine a fugit din Moscova?

HANGIȚA

Dumnezeu mai știe... Vreun hoț... vreun tâlhar... Vorba e că, deocamdată, nici oamenii cinstiți nu pot să treacă: ce ispravă o să facă, numai ei știu! N'o să prindă nici pe dracul chel! Parcă n'ar fi altă cale spre Litvania, decât drumul mare! De aici, de pildă, n'ai decât s'o iei la stânga, pe cărarea pădurii, pân'la Cecanschi, schitul de lângă gârlă, pe urmă treci mlaștina, până la Hlopino, apoi la Zahariev; de acolo orice băiețel te va duce până'n munții Luiov.

Grănicerii ăștia nu sunt buni decât să'ncurce lumea și să ne jefuiască pe noi, bieții oameni ai locului... *(S'aude zgomot.)* Da'ce e? Ei sânt, blestemații! Vin să cerceteze!

GRIGORI

Hangițo, n'ai vreun ascunziș p'aici?

HANGIȚA

N'am sufletele, că m'aș ascunde și eu! Una-două și uite-i! De ochii lumii, vin după treabă — vin să le dau pâine și vin și câte și mai câte! Dar'ar boala'n ei, să crape, afurisiții, mâna-i-ar...

Intră grăniceri.

GRĂNICERUL

Noroc, hangiță!

HANGIȚA

Bine ați venit, oaspeți dragi, rogu-vă poftiți.

UN GRĂNICER *(încet celuilalt)*

Chef și veselie! Aicea e de noi! *(Călugărilor)* Ce e cu voi, tătucilor?

VARLAAM

Unchieși ai lui dumnezeu, ia, niște bieți călugări... Umblăm din sat în sat, s'adunăm milostivenii pentru sfânta monastire...

GRĂNICERUL *(către Grigori)*

Și tu?

MISAIL

Tovarăşul nostru...

GRIGORI

Târgoveţ din vecini. Adusei pe cucernicii ăştia până la graniţă şi mă'ntorc acasă...

MISAIL

Te-ai răsgândit?

GRIGORI *(încet)*

Ţineţi gura!

GRANICERUL

Crâşmăriţă, dă-ne ceva vin... Să bem şi noi să mai stăm de vorbă cu cuvioşia lor...

ALT GRANICER *(încet)*

Flăcăul e cam golan... Nu scoţi nimic dela el... Dar ceilalţi...

INTAIUL

Ia să vedem!... Hei, cuvioşilor, cum vă merge treaba?

VARLAAM

Rău, fiule, rău! Creştinii s'au calicit de tot! Au prins gustul banului, ţin banii la ascunziş. Nu mai dau domnului nimic. Mari păcate s'abătură pe seminţiile pământului! Toată lumea s'a apucat de negustorie. Umblă să se pricopsească toţi. Nu se gândesc decât la

bogățiile pământești, nu la mântuirea sufletului! Umbli, umbli, bați la toate ușile și'n trei zile n'ai adunat nici jumătate de copeică. Mare păcat! Trece-o săptămână, trece alta, te uiți în pungă, vezi că-i așa de ușoară, așa de ușoară că ți-e rușine să te mai arăți la monastire cu asemenea sărăcie! Ce te faci? De inimă rea, te-apuci să bei și ce-a mai rămas în fundul pungii! Ce mai încoa' și 'ncolo, mare năpastă! Merge rău, fiule, s'apropie judecata din urmă!

HANGIȚA *(plângând)*

Doamne păzește! Ocrotește-ne, doamne!

In vreme ce Varlaam vorbea, întâiul grănicer se tot uită la Misail.

INTÂIUL GRĂNICER

Alioha, ai ucazul țarului?

AL DOILEA

Il am.

INTÂIUL

Dă-l încoa' nițel.

MISAIL

Da' ce te tot uiți la mine?

INTÂIUL GRĂNICER

Uite dece. A fugit dela Moscova un oarecare zănatic și eretic, unul Grigori Otrepiev. Ai auzit ceva?

MISAIL

Nu.

GRANICERUL

N'ai auzit? Bine! Şi ţarul a dat poruncă să fie prins acel fugar şi spânzurat. Asta o ştii?

MISAIL

Nu ştiu nimic...

GRANICERUL *(lui Varlaam)*

Ştii să citeşti?

VARLAAM

Ştiam, în tinereţe, dar am uitat.

GRANICERUL *(lui Misail)*

Dar tu?

MISAIL

Domnul nu mi-a dat această înţelepciune!

GRANICERUL

Atuncea ia ucazul ţarului.

MISAIL

Ce să fac cu el?

GRANICERUL

Mi s'a năzărit mie că ereticul ăsta, fugarul, ticălosul ăsta, hoţul ăsta — tu eşti!

MISAIL

Care eu ? Cată-ţi, omule, de treabă !

GRANICERUL

Zmirna ! Inchideţi uşile ! Le descurcăm noi pe toate !

HANGIŢA

Călăi afurisiţi ! Nici pe un cucernic al lui dumnezeu nu-l lasă în pace !

GRANICERUL

Ştie careva citi ?

GRIGORI *(înaintând)*

Eu ştiu să citesc !

GRANICERUL

Ia te uită ! Cine te-a învăţat ?

GRIGORI

Al de trage clopotele la noi !

GRANICERUL *(întinzându-i hârtia)*

Citeşte tare !

GRIGORI *(citind)*

„Nevrednicul călugăr dela monastirea Ciudovo, Grigori din neamul Otrepievilor, fiind căzut în erezie, a îndrăznit, împins de necuratul, să tulbure sfântul locaş prin nemaipomenite şi neobrăzate purtări. Din cer-

cetările făcute s'a aflat că Grişca, blestematul acesta, a fugit spre granița Litvaniei..."

GRANICERUL *(lui Misail)*

Şi mai spui că nu eşti tu!

GRIGORI

„...Şi țarul a poruncit să fie prins..."

GRANICERUL

Şi să fie spânzurat..

GRIGORI

Nu spune *să fie spânzurat*...

GRANICERUL

Bați câmpii! Nu se pune fiecare vorbă în ucazul țarului. Se'nțelege. Tu citeşte: să fie prins şi spânzurat!

GRIGORI.

„...Şi să fie spânzurat! Hoțul ăsta de Grişca are vârsta de... *(Se uită la Varlaam)* cincizeci de ani trecuți, are fruntea pleşuvă, barba căruntă, burta mare..."

Toți se uită la Varlaam.

INTÂIUL GRANICER

Copii, ăsta e Grişca! Puneți mâna pe el şi legați-l! Bună pradă, pe negândite!

VARLAAM *(zmulgând hârtia din mâna lui Grigori)*

Ce-mi cântaţi mie, netrebnicilor! Ce fel de Grişca sânt eu? Care cincizeci de ani, barbă căruntă, burtă mare!? Nu, frăţioare! Prea eşti tu tânăr, ca să-ţi baţi joc de mine! Eu n'am mai citit de multă vreme, descurc greu slovele, dar o să le descurc mai bine, dacă e vorba de ştreang... *(Citeşte silabisind)* „Şi a-re vâr-sta de do-uă-zeci de ani..." Ei, frăţioare, unde scrie cincizeci de ani?... Uit'te bine: douăzeci!

AL DOILEA GRANICER

Da, da, mi-aduc şi eu aminte: douăzeci de ani!

INTÂIUL GRANICER *(lui Grigori)*

Te ţii de glume?

In vreme ce el citeşte, Grigori ţine capul în jos şi mâna ascunsă la piept.

VARLAAM *(continuă)*

„...E măruntel de stat, cu pieptul lat, o mână mai scurtă decât cealaltă, ochii albaştri, părul roşcat, un neg pe obraz, altul pe frunte". Nu cumva eşti mătăluţă, sufleţelule?

Grigori scoate un junghi din sân, îşi taie drum, sare pe fereastră.

GRANICERII

Pe el! Pe el!

Aleargă toţi, deavalma.

MOSCOVA, CASA LUI ŞUISCHI

Un ospăţ, ŞUISCHI şi mai mulţi oaspeţi.

ŞUISCHI

Să ne mai toarne vin! *(Se ridică. Ceilalţi se ridică şi ei).*
Hai, oaspeţi dragi,
Hai să'nchinăm şi cupa cea din urmă!
Băiatule, citeşte rugăciunea!

UN BAIAT.

O, doamne, împărate-al cerului, ne priveghează!
Ascultă ruga ce ţi-o ridicăm, zmeriţi...
Rugându-ne pentru evlaviosul ţar
Stăpânitor al tuturor creştinilor...
Il ocroteşte'n casa lui şi'n bătălie,
In drumurile lui şi'n somnul lui, şi biruinţă
Asupra celor potrivnici dăruieşte-i!
Slăvit să fie dela mare pân'la mare;
In sănătate, înflorească-i toţi ai casei
Şi ramurile lui bogate să cuprindă
Pământul tot, pe unde sânt vieţuitoare.
Cu noi, cu robii lui să fie drept
Şi milostiv, cum fost-a pân'acum...
Izvoarele înţelepciunii nesecate
Să se reverse darnic peste noi.
Şi ridicând spre tine cupa ţarului,
Pre tine te rugăm, cerescule'mpărat!

ŞUISCHI *(bea)*

Trăiască ţarul nostru drept şi mare!
Şi-acuma, bun rămas, prieteni dragi!

Nu v'aţi ferit de pânea şi de sarea mea.
Vă mulţumesc şi noaptea să vă fie bună !

Işi petrece oaspeţii până la uşă.

PUŞCHIN

In sfârşit, bine că s'au dus ! Mi-era frică, prea cinstite cneaz Vasili Ivanovici, că n'o să ne lase'n pace, să mai stăm de vorbă.

ŞUISCHI *(servitorilor)*

Ce-aţi rămas cu gurile căscate ? Altă treabă n'aveţi, decât să trageţi cu urechea la stăpâni ?

Hai, rânduiţi masa şi plecaţi ! Ce se'ntâmplă, Afanasi Mihailovici ?

PUŞCHIN

Minuni, nu alta. Un nepot al meu,
Gavrilă Puşchin, mi-a trimis o veste
Dela Cracovia.

ŞUISCHI

Ce spune ?

PUŞCHIN

O ciudată veste:

Băiatul lui Ivan cel Groaznic... stai... *(Se duce la uşă, trage cu urechea, o închide.)*

Copilu'mpărătesc, ucisul din porunca
Lui Boris...

ŞUISCHI

He, povestea-i veche!

PUŞCHIN

Ai răbdare!

Copilul n'a murit!... Trăieşte!

ŞUISCHI

Nu mai spune!
Ia uite. Ţareviciul trăieşte! Doar atât?
Intr'adevăr, minunea-i minunată!...

PUŞCHIN

Ascultă pân'la capăt. Ori şi cine-ar fi:
Copilul însuşi sau vreun duh ce-i poartă chipul
Sau vrun mincinos sfruntat care se dă
Drept ţareviciul, vorba este
Că un Dimitri s'a ivit pe-acolo.

ŞUISCHI

E peste poate!

PUŞCHIN

L-a văzut chiar el,
Nepotul meu. La curte l-a văzut
Tăindu-şi drum printre curteni, să intre
La rege, într'un sfat de taină aşteptat.

ŞUISCHI

Dar cine e? De unde vine?

PUŞCHIN

Nu se ştie.
Atât se ştie despre el că era slugă
La Vişneveţki, că, fiind bolnav, s'a spovedit
Duhovnicului, iar boierul Vişneveţki
Aflându-i taina, l-a tămăduit
Şi l-a înfăţişat lui Sigismund.

ŞUISCHI

Şi ce se spune despre acest împieliţat ?

PUŞCHIN

Ar fi băiat isteţ, îndemânatic,
Prietenos şi place tuturora...
A fermecat pe toţi fugarii noştri,
Iar preoţii catolici sânt cu el.
Chiar regele-l răsfaţă. Se vorbeşte
Că i-a făgăduit să-i vie'ntr'ajutor.

ŞUISCHI

Ia uită-te încurcătură, frate !
M'apucă ameţelile ! Nu'ncape vorba :
E un uzurpator ! Dac'ar afla norodul
Primejdia eu văd că nu e mică
Să ştii că se ridică mare vijelie !

PUŞCHIN

Atât de mare vijelie, încât Boris
Cu greu şi-ar mai putea păstra coroana
Pe capu-i iscusit — şi bine o să fie :
Domneşte parc'ar fi Ivan cel... Dar, tăcere,
Nu trebuie să-l pomenim în faptul nopţii !
Şi ce folos că nu ne sfârtecă pe faţă
Şi că pe ţepea'nsângerată'n văzul

Mulţimilor în jurul nostru adunate,
Noi nu cântăm canoane lui Isus?
Că nu ne ard de vii în pieţe şi că ţarul
Nu'mpinge peste noi jăraticul, cu cârja?
Putem noi şti ce ne aşteaptă mâine?
In fiecare zi ne paşte mazilirea, închisoarea,
Siberia, sau rasa de călugăr —
Şi-acolo, în posomorît surghiun,
Prin foamete şi ştreang aşteaptă moartea.
Ce s'au făcut atâtea'nalte neamuri?
Unde mai sânt vlăstarele lui Siţchi?
Şi Şestunovii unde sânt? Şi Romanovii
Nădejdea patriei! Intemniţaţi
Şi schingiuiţi cu toţii pân'la moarte!
Nu mai e mult şi vei avea aceeaşi soartă!
E cu putinţă să trăim încercuiţi
In casa noastră, chiar de-ai noştri robi
Aşa precum am fi de Litvanieni?
In jurul nostru forfotă numai iscoade
In slujba stăpânirii, gata să ne vândă;
Intâiul rob pe care îndrăznim
Să-l pedepsim, ne ţine soarta'n mână.
Acum şi ziua sfântului Iuri vrea s'o schimbe [1])
Nu mai avem nicio putere pe moşii...
N'ai dreptul să-l alungi pe trântor:
Iţi place or nu, hrăneşte-l! Nu poţi cuteza
S'ademeneşti un lucrător, că te trezeşti
Târît, îndată, la Pricazul robilor [2]).

1) Dreptul de strămutare de pe o moşie pe alta, odată pe an, la 26 Noembrie, sfântul Gheorghe de toamnă (Iuri = Gheorghe), fusese acordat ţăranilor iobagi prin codul lui Ivan al III-lea, în 1497. Acest drept a fost abrogat printr'un ucaz al ţarului Feodor Ivanovici, în anul 1592. (N. red. rom.)

2) *Pricazul iobagilor* a fost înfiinţat înainte de 1500. In fruntea lui era un stolnic şi un dascăl. Acest pricaz reglementa raporturile dintre stăpân şi iobag, ţinea evidenţa tuturor iobagilor, a eliberării lor, trecerea lor de pe o moşie pe alta. (N. trad.)

S'a mai văzut asemenea năpastă,
Sub însuşi ţar Ivan cel Groaznic?
Măcar de s'ar fi alinat a gloatei soartă!
Intreabă... cercetează. Vei afla
Că dacă cel ce singur s'a numit ţarevici
Ar hărăzi norodului cea zi de slobozenii —
Să vezi cum toate se vor nărui atunci!

ŞUISCHI

Tu ai dreptate, Puşchin, dar să ştii
E bine să ne ţinem gura, deocamdată.
Da, pân' la ceasul potrivit...

PUŞCHIN

Nu mai încape vorbă!...
Tu eşti un om de duh, e o plăcere
Să te'ntâlnesc. De câte ori mă roade
Ceva, la inimă, îmi stă pe limbă să ţi-o spun.
Dealtfel, astăseară, băuturile-ţi alese —
Nectar al zeilor nu altceva! —
Imi deslegară limba... Noapte bună, cneaze!

ŞUISCHI

La revedere, frate! Noapte bună!...
(Il petrece)

O SALA IN PALATUL ŢARILOR

Ţareviciul FEODOR, desenând o hartă, ţarevna XENIA şi doica ei.

XENIA *(sărutând un portret)*

Logodnicul meu drag, frumosul meu fecior de rege, nu mie mi-ai fost dat, mie, miresei tale, ci negrului mor-

mânt, pe un meleag străin. N'am să mă mângâi niciodată... Veşnic am să te plâng!

DOICA

Ei, ţarevnă, lacrimile fetei mari sânt ca roua care cade! Soarele răsare şi usucă roua. Vei avea un alt logodnic, nu mai puţin frumos, nu mai puţin fermecător. Ai să-l iubeşti, copilă mult iubită, şi-ai să-l uiţi pe feciorul de rege.

XENIA

Nu, doică, voi fi credincioasă mortului...

Intră Boris,

ŢARUL

Ei bine, Xenia, copila mea prea scumpă
Logodnică şi văduvă'n aceeaşi vreme,
Tot îţi mai plângi sărmanul mire mort!
Eu n'am fost vrednic fericirea să ţi-o dau:
Se vede că l-am mâniat pe domnul!
De ce să suferi tu, nevinovată?
Şi tu, fiul meu, ce faci acolo?

FEODOR

Am zugrăvit a Moscoviei hartă,
Impărăţia noastră dintr'un cap în altul...
Aicea-i Moscova şi aicea Novgorodul.
Colea e Astrahanul. Uite marea...
Intunecoasele păduri din Perm
Şi-aici Siberia.

ŢARUL

Dar asta ce e,
Şerpuitor ca firul de mătasă?

FEODOR

E Volga!

ȚARUL

Cât de frumos e rodul
Invățăturii! Dulce rod, să poți vedea
Ca din înaltul norilor, întreagă
Impărăția noastră cu orașe
Și cu hotare și cu ape curgătoare!
Invață, fiul meu, învățătura
Scurtează încercările fugarei vieți...
O zi veni-va, poate în curând,
Când toate aceste ape și pământuri
Pe care le-ai scris atât de meșter pe hârtie
Vor fi în stăpânirea ta.
Invață, fiul meu și vei pricepe
Mai bine greutățile domniei.

Intră Semion Godunov.

Dar, iată, Godunov mi-aduce vești!

(Xeniei.)

Hai, sufletul meu drag, te du'n odaia ta
Mă iartă, și cel de sus durerea să-ți aline!

Xenia iese cu doica

Ce veste, Semion Nichitici, pentru azi?

SEMION GODUNOV

Azi dimineață, încă de cu noapte,
Un logofăt al cneazului Șuischi
Și-o slugă a lui Pușchin au venit
Să-mi de-a'n vileag o taină.

ȚARUL

Ce anume?

SEMION GODUNOV.

Intâi s'a'nfățișat omul lui Pușchin,
Mi-a spus că'n dimineața din ajun
Stăpânul său primit-a o solie
Dela Cracovia. După un ceas
Trimisul a plecat fără scrisori.

ȚARUL

Să puie mâna repede pe el!

SEMION GODUNOV

Am și trimis pe urma lui...

ȚARUL

Șuischi?

SEMION GODUNOV

A dat aseară un ospăț mai multor
Prieteni, printre care Buturlin și Mihail Saltâcov
Boierii Miloslavschi și cu Pușchin.
S'au despărțit târziu, doar Pușchin a rămas
Și cu stăpânul casei a mai stat de vorbă,
Indelungată vreme, ei singuri, amândoi

ȚARUL

Trimiteți după Șuischi de îndată!

SEMION GODUNOV

A și venit!

ȚARUL

Să-l cheme aici.

Godunov pleacă

ȚARUL

Ștafete cu Litvania?
Ce'nseamnă asta? Pușchin! Nu-mi place neamul lui
Sunt niște răsvrătiți cu toții, totdeauna!
Iar de Șuischi trebuie să mă feresc:
E om plăcut, dar aprig și viclean.

Intră Șuischi.

Aveam să-ți spun mai multe, cneaz Șuischi!
De, pare-mi-se c'ai venit tu însuți
Să-mi spui ceva. Incepe tu. Te-ascult.

ȘUISCHI

Slăvite țar, e de datoria mea
Să-ți dau o veste de mare însemnătate...

ȚARUL

Te-ascult!

ȘUISCHI *(încet, arătând pe Feodor).*

Dar, Doamne...

ȚARUL

Țareviciul poate ști
Ceeace Șuischi știe... vorbește!

ȘUISCHI

A venit,
Măria ta, o veste din Litvania.

ȚARUL

Nu-i vestea ce-o aduse ieri lui Puşchin
Un om dela Cracovia ?

ŞUISCHI

Ştie tot ! *(Tare)*:
Credeam că nu cunoaşte această taină !

ȚARUL

N'ai nicio grijă, creaze ! Vreau să pun
Această ştire faţă'n faţă cu cealaltă :
Altminteri, adevărul nu-l putem afla !

ŞUISCHI

Atâta ştiu, că un uzurpator
Ivitu-s'a 'n Cracovia şi că boierii
Cu regele în frunte, sunt de partea lui.

ȚARUL

Şi cine e acest uzurpator ?

ŞUISCHI

Eu nu ştiu..

ȚARUL

Şi... întrucât ar fi primejdios ?

ŞUISCHI

Fără'ndoială, ţare, eşti atotputernic...
Prin darurile şi mărinimia ta
Şi prin înfăptuirile-ţi împărăteşti.

Din inimile robilor măriei-tale
Făcut-ai iubitoare inimi de copii.
Dar, precum bine ştii tu însuţi, doamne,
Prostimea e zmintită, schimbătoare,
Şi crede în erezuri, în nădejdii goale
Puţin îi pasă de-adevăr ; trăieşte
In amăgirea clipei trecătoare
Şi se hrăneşte cu vedenii şi cu basme.
Atât de mult îi place îndrăzneala,
Că dac'ar fi acel vântură-ţară
Să treacă graniţa Litvaniei, la noi.
Mulţimile neroade l-ar urma
In numele reînviat al lui Dimitri !

ŢARUL

Dimitri !... Cum ?... Copilul ?... Cum ?... Dimitri ?...
Ţarevice, te du...

ŞUISCHI

Cum a roşit !... Porneşte vijelia !

FEODOR

Ingăduie'mpărate...

ŢARUL

Nu, nu se poate.
Fiul meu, te du...
Feodor iese.
Dimitri ?

ŞUISCHI

Nu ! Nu ştia nimic !

ȚARUL

Ascultă, cneaze, să se ia de'ndată
Cele mai straşnice măsuri de pază!
Pe'ntreg hotarul vreau să se ridice
Intre Litvania şi Rusia oprelişti,
Să nu le treacă nicio vieţate!
Un iepure să nu răzbată din Polonia,
Un corb dela Cracovia să nu ne-ajungă!

ŞUISCHI

Mă duc.

ȚARUL

Stai, nu pleca. Nu ţi se pare
Că nerozia asta prea e ticluită?
S'a pomenit să iasă morţii din mormânt?
Să ceară socoteală ţarilor îndrituiţi,
Chemaţi, aleşi de toţi, încoronaţi,
De prea sfinţitul patriarh?
Nu e de râs aceasta? Tu nu râzi?

ŞUISCHI

Să râd, stăpâne, eu?

ȚARUL

Ascultă, cneaze!
Când am aflat despre acest copil..
Când — nu ştiu cum — acest copil a răposat,
Iţi aminteşti? Chiar tu ai fost trimis
Să cercetezi. Răspunde-acum, pe sfânta cruce,
Pe adevărul cugetului tău:
Ai cunoscut copilul care a fost... ucis?
N'a fost înlocuit cumva? Răspunde.

ŞUISCHI

Mă jur!

ŢARUL

Şuischi, nu jura! Să-mi spui adevărat:
Ţareviciul era, sau era altul?

ŞUISCHI

Da, el era.

ŢARUL

Gândeşte-te. Ia seama!
De m'ai minţit atunci, te iert. Dar dacă
Te-apuci să fii şiret, cu mine-acum,
Mă jur pe capul lui Feodor, fiul meu,
Că te voi pedepsi cu o cruzime
De care însuşi el, Ivan cel Groaznic.
In racla lui, se va cutremura!

ŞUISCHI

Eu nu de chinuri, de dispreţul tău mă tem!
Aş îndrăzni să viclenesc cu tine, eu?
Puteam atâta de prosteşte să mă'nşel?
Incât să iau pe altu'n locul lui?
Trei zile'n şir, cu toţi acei din Uglici,
M'am perindat în faţa lui şi l-am privit.
Acolo, în biserică, în jurul lui
Erau întinse alte treisprezece leşuri —
Bărbaţi pe care îi ciopârţise gloata.
Putregăciunea lor era vădită...
Dar chipul lui copilăresc era senin
Şi fraged, liniştit. Parcă dormea.
Adânca rană nu se înnegrise,

Iar obrăjorul lui, precum ţi-am spus.
Nu se schimbase'ntru nimic. Nu, ţare,
Nu mai încape nicio îndoială:
Dimitri doarme somnul morţii în mormânt!

ŢARUL *(liniştit)*

Destul! Acuma du-te!

Şuischi iese.

Oh, ce greu mi-a fost!
Să mai răsuflu!... Sângele-mi bătea,
Mi se urca'n obraz şi cobora încet.
Deaceea văd de treisprezece ani
In visurile mele, copilul cel ucis
Da... da! Abia acuma înţeleg...
Să fie el cumplitul meu duşman?
De-un nume, de-o nălucă să mă sperii?
Să-mi zmulgă o stafie de pe umăr
Mantia mea de ţar? O umbră,
Un nume, să-mi răpească moştenirea
Copiilor? Dar sânt nebun să-mi fie frică!
Dar n'am decât să suflu — şi strigoiul
Se va topi! Nu trebuie să mor de spaimă,
Dar nici nu trebuie tânjelii să mă las!
Cât eşti de grea, coroană 'mpărătească!

CRACOVIA. CASA LUI VIŞNEVEŢKI

UZURPATORUL şi PATER CERNICOVSKI

UZURPATORUL

Atât de greu, părinte, n'o să fie
Eu ştiu norodul meu şi sufletu-i,

Credința lui nu ține-o veșnicie
Și sfântă-i este pilda țarului.
Ingăduința e nepăsătoare
Doi ani — pun chezășie — și-i vedea
Că al meu norod, și clerul, mic și mare
Prea sfântului din Roma s'or pleca.

PAȚER

Te aibă sfântu' Ignațiu'n a lui pază
Când fericita vreme va sosi;
Dar până-atunci, în sufletul tău, rază
Divinul har să'nceapă-a'nmuguri,
O sfântă datorie, mai înaltă
Decum sunt datoriile lumești
Să ne prefacem cere câteodată
In fața lumii celei pământești:
Ea judecă a ta vorbă și-a ta faptă
Dar numai domnul știe ce gândești!

UZURPATORUL

Amin!... Hei, omul!
Intră un slujitor
Vestește că primim!

Porțile se deschid. Intră o mulțime de Ruși și de Polonezi.

Prieteni, mâine părăsim Cracovia.
Pan Mnișek, am să mă opresc trei zile
La tine, la Sambor. Știu că palatul
Ți-e primitor și plin de măreție.
Și că-i vestit prin tânăra-i domniță
Nădăjduiesc s'o văd acolo pe Marina.
Iar voi prieteni, Litvanieni și Ruși,
Ce-ați ridicat, frățește, steaguri împotriva
Aceluiaș dușman, al meu și al vostru,

Prigonitorul meu mişel, o, fii de Slavi,
Eu am să duc curând oştirea voastră
La bătăliile mult aşteptate
Dar printre voi zărit-am chipuri noi.

GAVRILA PUŞCHIN

Sânt noi veniţi şi cer măriei-tale
Un paloş şi-o însărcinare

UZURPATORUL

Dragii mei.
Sunt fericit a vă vedea... Veniţi, prieteni!
Ia spune-mi, Puşchin, cine este
Acel flăcău frumos?

PUŞCHIN

E prinţul Curbschi.

UZURPATORUL

Un nume strălucit. *(Adresându-se lui Curbschi)* Te tragi din neamul
Viteazului dela Cazan?

CURBSCHI

Sânt fiul său.

UZURPATORUL

Trăieşte?

CURBSCHI

Nu. A murit!

UZURPATORUL

Era o minte mare,
Un om de luptă, sfetnic înțelept.
Dar, iată, că din ziua când
Răzbunător cumplit al unor umiliri
El s'a ivit cu-ai săi Litvanieni
Sub zidurile vechi ale cetății Olghin.
Nu s'a mai auzit de-al său renume!...

CURBSCHI

Şi-a petrecut cele din urmă zile
La țară, în Volânia, pe nişte bunuri
Ce i le-a dăruit cândva Batori.
Acolo, în singurătate, căuta
Uitarea, mângâierea, în învățătură.
Dar în zadar! Işi amintea mereu
De țara tinereții sale, şi-a murit
Nealinat, cu dorul ei în suflet.

UZURPATORUL

Oştean de frunte şi nefericit!
Ce fulgere au scăpărat în viața lui
Vijelioasă, plină de răsunet!
Sânt fericit, înalte cavaler,
Că sângele-i cu patria se'mpacă!
Greşelile părinților să le uităm...
Pe groapa lor să se coboare pacea!
Apropie-te, cneaze! Adu mâna!
Nu e ciudat ca tu, fiul lui Curbschi,
Să duci la tron pe fiul lui Ivan?
M'ajută toți: şi oamenii şi soarta!
Tu cine eşti?

UN POLONEZ

Sobanski. Şleahtic liber.

UZURPATORUL

Fii lăudat, o fiu al libertăţii!
Să i se dea îndată o treime
Din leafa lui. Dar ceilalţi, cine sânt?
Vestmântul lor e portul ţării noastre.
Ei sânt de-ai noştri?

HRUŞCIOV *(îngenunchiază)*

Da, măria-ta!
Noi sântem robii credincioşi ai tăi!
Goniţi şi maziliţi de Boris, am fugit
Din Moscova ca să venim la tine.
Părinte, ţar al nostru! Sântem gata
Şi capul să ni-l pierdem, dacă trupurile
Iţi vor sluji ca trepte, să te urci
Pe tronu 'mpărătesc, care-i al tău!

UZURPATORUL

Sus inima, nevinovaţi ce suferiţi!
S'ajungem noi la Moscova — şi Boris
Pe toate, pentru toate va plăti!
Tu cine eşti?

CARELA

Eu sânt cazac. Vin dela Don
Trimis de slobodele noastre oşti,
De atamanii toţi, de toţi cazacii

Din susul şi din josul apei, ca să-ţi văd
Străluminaţii ochi de ţar şi să-ţi aduc
Prinosul lor, supunerea, credinţa

UZURPATORUL

Eu pe cazacii dela Don îi ştiu
Nici când eu nu m'am îndoit că voi vedea
In rândurile mele, steagul lor.
Ii mulţumim oştirii noastre dela Don!
Noi ştim că azi cazacii sunt loviţi
Şi prigoniţi cu mare nedreptate,
Dar dacă ne ajută dumnezeu
Să ne urcăm pe tronul părintesc,
Vom ocroti în vechile-i drepţăţi
Al nostru Don, cel credincios şi slobod!

UN POET *(se apropie, se pleacă adânc şi atinge poala mantiei lui Grişca)*

O, mare prinţ, prea luminate fiu de rege!

UZURPATORUL

Tu ce doreşti?

UN POET *(îi întinde un sul de hârtie)*

Primeşte cu mărinimie
Sărmanul rod al unei inimi credincioase!

UZURPATORUL

Ce?! Stihuri latineşti! De-o sută de ori fie
Sfinţită 'mpreunarea spadei cu lira!
Aceleaş foi de laur le'ncunună!
Eu m'am născut sub cerul Nordului

Dar glasul lirei latineşti mi-e cunoscut,
Şi florile Parnasului mă'ncântă!
Ce stihuri minunate! Eu mă'ncred
Prroorocirilor poeţilor.
In pieptul lor nu arde în zadar
Un foc mistuitor! Blagoslovită fie
Isprava ce ne-o cântă dinainte!
Prietene, te-apropie! Primeşte
Din partea mea, în amintire, darul ăsta!

(Ii dă un inel.)

Când se va'ndeplini porunca soartei
Şi voi purta coroana strămoşească
Nădăjduiesc cântările să-ţi mai aud.
Musa gloriam coronat, gloriaque musam! [1])
Şi-acum, prieteni, bun rămas!

TOŢI

La luptă!
La luptă! Să trăiască ţar Dimitri..
Trăiască marele cneaz al Moscovei!...

IN CASTELUL VOEVODULUI MNIŞEK, LA SAMBOR

Incăperi luminate. Muzică. VIŞNEVEŢKI, MNIŞEK.

MNIŞEK

Mereu vorbeşte numai cu Marina!
Cu gându-i la Marina, doar la ea!

---

1) Muza încununează gloria, iar gloria încununează muza. (N. trad.)

Povestea asta îmi miroase-a nuntă!
Te-ai fi gândit vreodată, Vişneveţki,
Că fata mea ţarină o s'ajungă?

VIŞNEVEŢKI

E minunat, într'adevăr! Dar tu, te-ai fi gândit
Că slujitorul meu porni-va într'o zi
Pe tronul Moscoviei să se urce?

MNIŞEK

Dar de Marina mea ce zici? Mi-a fost deajuns
Să-i spun: ai grijă, ţin'te bine, nu lăsa
Din mână pe Dimitri, să nu-ţi scape!
Şi uite-mi-l acum în mreaja ei!

Muzica începe o poloneză. UZURPATORUL trece cu MARINA deschizând dansul.

MARINA *(încet lui Dimitri)*

Da, mâine seară, am să fiu. La unsprezece.
Voi fi lângă havuzul dintre tei.

Trec. Intră altă pereche.

CAVALERUL

Ce-o fi găsit la ea, ca să-l vrăjească?

DOAMNA

Cum ce-a găsit! Doar e o frumuseţe!

CAVALERUL

O nimfă — dar de piatră: pe buze şi'n privire
Nici zâmbet şi nici viaţă...

Altă pereche.

DOAMNA

N'aş spune că-i frumos,
Dar e plăcut la'nfăţişare. Se cunoaşte
Numaidecât că e de sânge'mpărătesc.

Altă pereche.

DOAMNA

Când o porniţi la drum?

CAVALERUL

Indată ce
Va porunci ţareviciul. Noi suntem gata
Dar panna Mnişek ne-a vrăjit aici,
Ne ţine prinşi, odată cu Dimitri

DOAMNA

Plăcută închisoare!

CAVALERUL

Fără îndoială, dacă
Ai consimţi...

Trec. Incăperile se golesc.

MNIŞEK

Suntem bătrâni, în dans nu ne mai prindem,
Nu ne trezeşte-al muzicii tumult
In strânse'mbrăţişări nu ne aprindem,
Frumoase mâini nu sărutăm de mult.
Nu, nu se uită nebunii trecute
Dar nu mai este azi ca altădat'

Juneţea, de 'ndrăzneală-a prins să uite
Femeia, să îmbie a uitat.
Prietene, nu-ţi par azi triste toate?
Dar... hai, să ne dezgroape o să spun
O sticlă din acelea vechi păstrate,
Din vinul unguresc nespus de bun.
Sorbind din el arome înmiresmate
Sporovăi-vom fără zor, molcum.
Să mergem dar.

VIŞNEVEŢKI

Drept ai grăit, la drum!

NOAPTEA, GRĂDINA, UN HAVUZ

UZURPATORUL *(intrând)*

Aici e locul unde trebuie să vină.
Nu sânt fricos din firea mea. Nu! M'am lovit
Cu moartea'n faţă şi n'am tremurat
De frica ei. Cu temniţă pe viaţă
Am fost pândit şi sufletu-mi o clipă
Nu s'a clintit. Prin îndrăzneala mea
Eu am scăpat de una şi de alta.
Atunci dece-mi apasă inima, ceva?
Dece nu-mi stăpânesc această grijă?
Să fie freamătul dorinţelor aprinse?
Nu! Teama e! Am aşteptat întreaga zi
Această întâlnire tainică, m'am pregătit,
Am frământat în cap tot ce voi spune
Să cuceresc Marinei inima trufaşă,
Numind-o ţarină a Moscovei...

Dar ceasul a sosit şi nu mai ştiu nimic...
Nu-mi mai aduc aminte câte-am ticluit...
Să fie dragostea ce-mi moaie judecata?
Dar iată, parcă vine cineva...
Un zgomot... Nu! Lumina'nşelătoare
A lunei, poate vântul care trece.

MARINA *(intrând)*

Ţarevici!

UZURPATORUL

Ea e... Sângele mi s'a oprit.

MARINA

Dimitri, dumneata eşti?

UZURPATORUL

In sfârşit!
O, glas fermecător! *(Se apropie de ea.)* Marina, tu?
Tu singură cu mine'n taina nopţii?
Ce lungă fuse ziua, cât a trecut de'ncet!
Ce mult am aşteptat în întuneric!

MARINA

Dimitri, vremea trece. N'am venit aici
S'ascult mărturisiri de dragoste.
Cuvintele sânt de prisos. Ştiu că mă iubeşti.
Dar să ne înţelegem. Hotărînd
Să-mi leg ursita de ursita ta
Nehotărîtă şi vijelioasă,
Am dreptul să te'ntreb, să aflu toate
Nădejdiile sufletului tău
Şi râvna ta şi temerile tale, chiar.

Ştiindu-le pe toate, voi putea
Să intru'n viaţă drept, cu fruntea sus,
Cu mâna'n mâna ta. Dar nu orbeşte,
Ca un copil supus ; nu ca o roabă
A schimbătoarelor dorinţe bărbăteşti.
Nu ca ibovnica zmerită şi tăcută
Dar ca soţie vrednică de tine
Alăturea în trebile domneşti.

UZURPATORUL

O, lasă-mă, îngăduie măcar o oră
Să uit de frământarea soartei mele.
Tu însăţi uită că te afli'n faţa
Unui ţarevici. Să nu vezi în mine
Decât iubitul ce ţi l-ai ales
Şi-l fericeşti cu o singură privire.
Ascultă ruga dragostei şi lasă-mă
Să-ţi spun ce-mi umple inima acum !

MARINA

Nu-i vremea, cneaze ! Stai şi te codeşti
Iar oamenilor tăi le scade-avântul.
Din clipă în clipă, mai primejdioase
Primejdiile se ridică, şi mai grele
Sânt greutăţile care te-aşteaptă.
Incep să umble fel şi fel de zvonuri
Şi veştile se schimbă una după alta
Şi Godunov începe să deschidă ochii.

UZURPATORUL

Ce-mi pasă mie de ce face Godunov ?
Intreaga-mi avuţie, dragostea
N'o ţine Godunov în mâna lui !
Nu ! Nu ! în clipa asta mi-e tot una
Şi tronul lui şi-a ţarilor putere...
Nici strălucirea gloriei, nici viaţa

Nici rusa'mpărăţie nu au preţ
Fără iubirea ta. Sărac de-aş fi
Va'nlocui în stepă'n vreun bordei
Dragostea ta, a ţarilor coroană.

MARINA

Te ruşinează de asemenea cuvinte!
Cum? Uiţi înalta, marea ta menire?
Mărirea, numai ea să-ţi fie dragă.
Mai dragă decât orice bucurie,
Decât oricari ispite ale vieţii.
In cumpănă să n'o pui cu nimic pe lume!
Să ştii că mâna mea n'o dăruiesc
Indrăgostitului nebun, aprins
De frumuseţea mea! O dăruiesc
Moştenitorului coroanei Moscoviei,
Ţareviciului ce-a scăpat printr'o minune.

UZURPATORUL

O, nu mă chinui, fermecătoare zână!
Nu-mi spune că mărirea mi-ai ales,
Iar nu pe mine însumi. Ah, Marina,
Tu nu ştii cum îmi sfâşii inima!
Dar bine... O, cumplită îndoială!
Răspunde-mi dacă soarta ne'ndurată
Nu mi-ar fi dat un sânge împărătesc,
De n'aş fi fost feciorul lui Ivan,
De n'aş fi fost acel copil uitat demult,
Tu nu m'ai fi iubit?

MARINA

Dimitri,
Nu poţi fi altul decât cel ce eşti
Nu pot iubi pe altul decât pe tine!

UZURPATORUL

Ei bine! Ajunge! Nu mai vreau să'mpart
Cu mortul, o femeie care e a lui!
M'am prefăcut destul. Am să vorbesc!
Să afli adevărul tot. Ascultă...
Dimitri-al tău e mort demult. Auzi?
E mort şi îngropat şi n'o să mai învie!
Ai vrea să afli cine sânt? Ei bine,
Am să ţi-o spun. Eu sunt un biet călugăr...
Sub comanacul meu, sătul de sihăstrie
Am iscodit să fac ceva măreţ
Ispravă nemaipomenită'n lume!
Fugii din monastire, în Ucraina
Printre cazacii ageri am ajuns
Şi-am învăţat să călăresc, să mânui spada.
Venii aici şi m'am făcut Dimitri
Şi-am păcălit pe Polonezii fără minte.
Ei, ce mai spui, Marina mea trufaşă?
Te-a luminat mărturisirea mea?
Ai amuţit?

MARINA

Ruşine! Vai!

Tăcere.

UZURPATORUL *(încet)*

Dar ce-am făcut?
Unde m'a dus pornirea unei clipe?
Mi-am năruit, prosteşte, viitorul!
Pe care l-am urzit atât de greu!

(Tare.)

Văd bine că te-ai ruşinat aflând
Că nu ţi-ai dat iubirea unui rege!

Hai, spune-mi vorba grea, hotărîtoare!
Imi ţii în mână soarta. Mă supun!

(Cade în genunchi)

MARINA

Ridică-te, tu, biet uzurpator!
Să nu-ţi închipui că această umilire
Mă va înduioşa. Eu nu sânt o copilă
Nătângă şi încrezătoare, nu!
Te'nşeli, prietene! Eu am văzut
Târîndu-mi-se la picioare cavaleri
Şi prinţi, şi i-am înlăturat pe toţi
Și-acum să-mi pese de-un călugăr fugar, rătăcitor?

UZURPATORUL *(se ridică)*

Nu mă dispreţui! Sânt un uzurpator
Dar poate că s'ascund în mine daruri
Nebănuite, ce m'ar face vrednic
De tronul Moscovei, vrednic şi de tine!

MARINA

Și de spânzurătoare vrednic, mai ales!

UZURPATORUL

Sânt vinovat, ştiu bine, ştiu prea bine!
Am înfruntat pe dumnezeu, pe ţar,
I-am înşelat pe toţi... dar nu pe tine!
Nu ţi se cade să mă pedepseşti, Marina!
In faţa ta eu nu sânt vinovat
Căci nu te-am înşelat până la urmă!
Tu mi-ai fost singurul altar pe care
Eu nu l-am pângărit! Iubirea oarbă,
Iubirea numai, adevărul mi l-a smuls!

MARINA

Te mai şi lauzi, rătăcitule!
Dar cine ţi-a cerut mărturisirea?
Dac'ai putut orbi cu dibăcie
Tu, un sărman hoinar fără de nume,
Şi Ruşi şi Polonezi şi-atâţia alţii,
Dece nu te-ai învrednicit să duci
Minciuna ta'ndrăzneaţă pân' la capăt,
S'o întăreşti şi rodul să-i culegi,
Printr'o tăcere veşnică, nestrămutată?
Cum m'aş putea lăsa în puterea ta,
Cum aş putea, uitându-mi naşterea, mândria,
Să-mi leg ursita mea de-a ta, când tu,
Tu singur ţi-ai mărturisit ticăloșia
Cu-atâta 'nflăcărată nerozie?
Auzi! Din dragoste îşi dete drumul limbei!
Mă mir că nu te-ai spovedit
Şi tatei, din prietenie,
Sau regelui, de focul bucuriei,
Sau celui ce ţi-a fost stăpân, lui Vişnevetki
Din datoria ta de slugă credincioasă!

UZURPATORUL

Iţi jur că numai tu ai fost în stare
Din inimă să-mi smulgi mărturisirea!
Iţi jur că niciodată, nicăieri
Nici la ospeţe, ridicând prea des paharul,
Și nici în revărsările prieteniei
Nici sub ameninţările securii
Şi nici în cele mai cumplite chinuri
N'o să mai las să scape gurii mele
Această fără de pereche taină!

MARINA

Tu juri — va trebui deci sa te cred!
Dar, spune-mi, rogu-te: pe ce te juri?
Pe sfântul nume al lui dumnezeu,
Ca ucenic zmerit al iezuiţilor?
Sau poate, ca un nobil cavaler, pe cinstea ta?
Sau poate, numai pe cuvântul tău de ţar?
Ca fiu al ţarului te juri, răspunde?

DIMITRI *(mândru)*

Năluca lui Ivan cel Groaznic m'a'nfiat!
Da, umbra lui, din groapă m'a numit Dimitri!
In jurul meu a adunat noroade
Şi mi l-a dat pe Boris pradă răzbunării!
Sânt ţarevici — şi-ajunge! Mi-e ruşine
Să mă'njosesc în faţa unei Poloneze
Trufaşe! Bun rămas pentru vecie!
In jocurile sângeroase ale luptei,
In împlinirea strălucitei mele năzuinţi
Voi stâmpăra, nădăjduiesc, amarul
Iubirii mele neîmpărtăşite!
Ah! Dac'ai şti ce mult te voi urî
Când patima-mi nevolnică se va fi stins!
Acum mă duc. Sau moartea sau coroana
Mi-aşteaptă capul în Rusia. Plec!
De-mi va fi dat să mor ca un oştean,
Viteaz, în vâlvora de bătălie,
Sau ca un ticălos în ştreang, de-o fi să mor.
Sau dacă voi urca atât de sus
Cât poate un om să urce — află dela mine
Că n'ai să fii soţia mea! Nu, n'ai să'mparţi
Coroana mea! Te vei căi, dar prea târziu!
C'ai dat norocului, prosteşte, cu piciorul!

MARINA

Şi dacă eu îţi dau de gol acuma chiar,
Neruşinata-ţi prefăcătorie ?

UZURPATORUL

Incearcă. Nu mi-e frică! Iţi închipui
Că se va da crezare fetei unui Leah
Şi nu moştenitorului Rusiei ?
Să afli dela mine că şi regelui şi papei
Şi tuturor acestor mari boieri
Puţin le pasă dac'am spus adevărat,
Puţin le pasă dacă sânt sau nu Dimitri!
Eu sânt prilej de tulburări şi de război:
Atâta vor şi ei! Cât despre tine
Vor şti să-ţi pună lacăt gurii, răsvrătito!
Şi-acum, te las cu bine.

MARINA

Insfârşit!

Vorbişi ca un bărbat adevărat
Nu ca un băieţaş, ca pân'acum!
Incep să-ţi uit pornirea nebunească
Şi'n faţă nu-l mai am decât pe ţarevici!
Deaceea-ţi spun e vremea să plecaţi!
Grăbeşte-te să-ţi duci oştirea la izbândă!
Spre Moscova porneşte, la Cremlin!
Inalţă-te pe tronul tău şi-atunci
Trimite-mi peţitorii să mă ceară.
Ia seama, însă — dumnezeu m'aude! -
Atâta vreme cât nu te-ai urcat pe tron,
Atâta cât pe Godunov nu l-ai răpus
N'am să-ţi ascult o vorbă de iubire!

(Iese.)

UZURPATORUL

E mai uşor să lupţi cu Godunov,
E mai uşor să te întreci în viclenii
Cu cel mai ager popă iezuit,
Decât să vii de hac unei femei.
Lua-le-ar dracu' să le ia, pe toate!
Te răsucesc, şi se târăsc, ţi-alunecă,
Şi şuieră şi muşcă... vipere... năpârci!
Ştiam eu bine dece tremur: cât p'aici
Să viu de-a-berbeleacul! Hotărît:
Chiar mâine plec la drum, cu oastea! .

HOTARUL DINTRE LITVANIA ŞI RUSIA

(16 Octombrie 1604)

CNEAZUL CURBSCHI şi UZURPATORUL, călări amândoi
Oştile se apropie de graniţă.

CURBSCHI *(sosind în galop)*

Şi iat'o graniţa Rusiei, iat'o!
Rusie sfântă, sunt al tău din nou!
Imi scutur cu dispreţ vestmintele
De pulberea pământului străin.
Cu sete sorb văzduhul părintesc.
O, tată, fie-ţi sufletu'mpăcat,
Iar oasele, 'ngropate'n altă ţară,
De bucurie să-ţi tresară în mormânt!
A strălucit din nou străbunul paloş
Ce-a'nspăimântat Cazanul crunt pe vremuri;
Măreţul paloş, încărcat de slavă
Pe ţarii dela Moscova slujind.
I-om face partea lui, la sărbătoarea
Ce ne va da-o scumpul nostru ţar.

UZURPATORUL (*sosește, venind încet cu fruntea plecată*)

Ce fericit arată! Sufletu-i curat,
E plin de'nflăcărare și de slavă
Te pismuesc, odraslă a lui Curbschi!
Crescut printre străini în greu surghiun.
Răscumperi azi rușinea tatălui
Alăturându-te de fiul lui Ivan,
Și gata să-ți verși sângele, și țării
Să-i dai pe țarul ei îndrituit...
Cum nu ți-ar lumina tot sufletul?

CURBSCHI

Tu nu te bucuri?... Iat'o... E Rusia noastră!
Țarevice, a ta e! Te așteaptă,
Te-așteaptă toți, cu inima deplină...
E Moscova ta, Cremlinul tău
Și toată împărăția ta te așteaptă!

UZURPATORUL

Va curge sânge rusesc, o Curbschi.
Voi ați pornit-o pentru țarul vostru
Sânteți curați, nevinovați. Dar eu?
Vă duc să vă'nfruntați cu frații voștri...
Eu am chemat Polonii împotriva
Rusiei mele scumpe, și dușmanului
Deschis-am calea Moscovei frumoase!
Acest păcat pe mine să nu cadă;
Vai ție, Boris, ucigaș de regi!
'Nainte!

CURBSCHI

'Nainte! Vai de Godunov!

Pornesc în galop. Oastea trece hotarul.

DUMA ȚARULUI LA MOSCOVA

ȚARUL, PATRIARHUL și BOIERII.

ȚARUL

E nemaipomenit! Un biet călugăr,
Un răspopit ridică împotriva mea
Adunături de hoarde. Indrăznește
Cu scrisuri de amenințare să mă'nfrunte!
Destul! E vremea să-i venim de hac.
Pornește, Trubețcoi și tu, Basmanov,
In ajutorul voevozilor mei credincioși...
La Cernigov se află răzvrătitul,
A'mpresurat orașul... Dezrobiți-l!

BASMANOV

Stăpâne, nu vor trece nici trei luni
Și nu se va mai pomeni de ticălos:
La Moscova o să-l aducem, într'o cușcă
De fier, asemeni unei fiare crunte...
Pre viul dumnezeu, îți jur aceasta!

(Iese cu Trubețcoi.)

ȚARUL

Imi cere craiul Svediei, prin solii săi,
Oștirile să ni le'mpreunăm.
Dar nu-i nevoie de-ajutor străin:
Avem destui oșteni să biruim noi singuri
Pe vânzătorii țării și pe Polonezi.
Deaceea, n'am primit. Șcelcalov! Să porniți
Ucazuri, pretutindeni, în Rusia
Și voevozii toți să le primească,
Să'ncalece și oamenii să și-i adune

Precum e datina din moşi-strămoşi.
Să ridicaţi şi robii monastirilor!
Pe vremuri, când cădeau urgii pe ţară,
Sihaştrii înşişi se duceau la luptă —
Dar deocamdată nu vrem să-i stârnim:
Ajunge să se roage pentru noi.
Acesta e ucazul ţarului
Cu învoirea sfatului boierilor.
Rămâne acum să hotărîm şi alta:
Cum ştiţi, acest înşelător a răspândit
Tot felul de minciuni şi viclenii.
Scrisorile ce le trimite pretutindeni
Au semănat nelinişte şi bănuieli...
Pe uliţi umblă murmure vrăjmaşe
Iar capetele s'au înfierbântat.
Va trebui să le mai răcorim.
Eu n'aş dori prigoane şi ucideri
Deaceea, cum le-am potrivi mai bine?
Părinte patriarh, sfinţia ta,
Să-ţi dai părerea cel dintâi. Ascult.

PATRIARHUL.

Blagoslovit să fie cel atotputernic
Că sufletului tău, mărite ţar,
I-a dat înţelepciune şi răbdare!
Tu moartea păcătosului n'o vrei.
Aştepţi, în linişte, să treacă rătăcirea.
Asemeni unui nour, ea va trece
Şi soarele-adevărului, neprihănit,
Va străluci din nou asupra noastră.
Eu prea supus ce stau cu rugi pe lângă domnul
Mă socotesc nepriceput să judec
Pricinile lumeşti, dar, totuşi îndrăznesc
Şi glasul mi-l ridic. Acel afurisit
Fecior al diavolului, izbândi

Să treacă drept Dimitri, în norod.
Neruşinat, ca hoţul de odăjdii,
Cu numele ţareviciului s'a 'mbrăcat
Ajunge, însă, ca odăjdia furată
S'o sfâşiem, s'o smulgem de pe el
Şi-şi va afla, în goliciunea lui, osânda.
Chiar cel de sus ne'nvaţă cum să facem
Acuma şase ani, mărite ţar —
In anul când atotputernicul
Te-a hărăzit cu stăpânirea ţării —
Veni la mine, într'o seară, un moşneag,
Un biet cioban, împovărat de ani...
Şi-mi desluşi o taină minunată...
Mi-a spus aşa: «Orbind în tinereţe,
Eu pân'la bătrâneţe n'am putut
Deosebi dacă e zi sau noapte.
Zadarnic căutat-am leac
In descântec şi'n alese buruieni
Zadarnic cercetai altare sfinte
Rugându-mă la făcătorii de minuni.
Zadarnic ochii stinşi mi i-am spălat
In apele izvoarelor sfinţite,
Că nu-mi trimise domnul vindecare.
Nădejdile, eu toate le pierdusem
Şi cu'ntunericul mă deprindeam încet
Nici visurile nu le mai vedeam,
Ci numai le-auzeam aşa, ca nişte zvonuri...
Odată, cum dormeam în somn adânc,
Aud un glas de prunc care îmi spune:
„Tăicuţule, ridică-te şi du-te
La Uglici, în biserică, şi-acolo
Te roagă la mormântul meu. Prea milostiv
E domnul şi eu te voi tămădui!"
„Dar cine, cine eşti?" l-am întrebat.
„Eu sunt ţareviciul Dimitri! mi-a răspuns;

Stăpânitorul cerului s'a îndurat
Şi'n ceata îngerilor m'a primit
Şi făcător de mari minuni m'a rânduit.
Hai, moşule, ridică-te şi pleacă !"
Trezindu-mă din somn, eu mă gândeam
Că s'ar putea să mă aline domnul
Şi să mă vindece la bătrâneţe.
Şi iată-mă pornit pe lungul drum
Şi iată-mă ajuns la Uglici. Am intrat
Şi sfânta liturghie ascultând,
In inimă simţii arzând ca o văpaie,
Am început să plâng şi-acele lacrimi
Parcă-mi spălau orbirea de pe ochi
Apoi, când s'a golit biserica de lume,
Spusei nepotului ce mă ţinea de mână :
„Acum, Ivane, du-mă la mormântul
Ţareviciului !" Şi m'a dus. Şi-abia
In şoaptă prea smerită mă rugai,
Că ochii mei au început să vadă !
Văzui a cerului lumină sfântă
Şi pe nepotul meu Ivan eu l-am văzut
Precum şi-acel mormânt sfinţit, mântuitor».
Acestea mi le-a spus moşneagul, ţare !

Cei de faţă sunt adânc tulburaţi. In vremea povestirii, Boris şi-a şters faţa de câteva ori.

Şi-atunci eu am trimis la Uglici şi-am aflat
Că mulţi s'au tămăduit la fel,
Rugându-se la groapa lui Dimitri !
Şi-acuma, iată sfatul meu : s'aducem
Acele moaşte dela Uglici, la Cremlin
Şi'n monastirea sfinţilor Arhangheli,
In văzul tuturor să le-aşezăm.
Atunci vedea-va limpede norodul
Minciuna blestematului păgân,

Şi-a iadului putere se va spulbera
Ca pulberea'n bătaia vântului!

O tăcere adâncă

CNEAZUL ŞUISCHI

Părinte patriarh, cine-ar putea
Cunoaşte căile celui-atotputernic?
Nu mi se cade mie să le judec!
El poate hotărî ca rămăşiţele
Unui copil să nu le schimbe moartea
Şi făcător de mari minuni să-l facă.
Dar trebuie să judecăm cu mintea 'ntreagă
Şi nepărtinitori, această nouă
Credinţă a mulţimii tulburate.
Putem gândi atât de'nalte lucruri
In vijelia vremii ce-o trăim?
Nu se va spune c'am făcut unelte
De luptă pământească, dintr'un lucru sfânt?
Nu-i vremea să mai zăpăcim norodul
Cu alte veşti şi mai tulburătoare...
Fireşte, văd eu însumi foarte bine
Că trebuie neapărat să risipim
Scornirile acelui răspopit:
Pentru aceasta, însă, am putea găsi
Mijloace mai la îndemână, mai uşoare.
Mărite ţar, dacă te'nduplecci şi mă laşi,
Eu m'aş înfăţişa mulţimilor
Şi rătăciţilor în uliţi cuvântând
Aş da de gol, în faţa lor, minciunile
Acestui ticălos vântură-lume!

ŢARUL

Să fie după voia ta!
Sfinte vlădică,

Pofteşte, rogu-te, şi vin cu mine.
Azi am nevoie să ne sfătuim. Pofteşte!

Se ridică şi iese urmat de toţi.

UN BOIER *(încet altuia)*

Văzuşi cum a pălit deodată ţarul?
Cum îi cădeau broboane de sudoare?

ALTUL

Eu, drept să-ţi spun, n'am îndrăznit
Nici ochii să-i ridic, nici să suspin

INTÂIUL BOIER

Ce minte luminată cneaz Şuischi!
El ne-a scăpat de încurcătură... Da, ce minte!

O CÂMPIE, LÂNGĂ NOVGOROD-SEVERSCHI

(21 Decembrie 1604.)

Bătălie.

Ostaşii (aleargă în neştire şi strigă)

Vai nouă! Vai nouă! Uite ţareviciul! Polonezii!
Uite-i! Uite-i!

Intră căpitanul Margeret şi Walter Rosen.

MARGERET

Allons [1]... înapoi! Unde alergaţi? Hai, înapoi!

[1]) Haideţi... (N. trad.)

UNUL DINTRE FUGARI

Du-te tu, dac'ai chef, păgâne blestemat!

MARGERET

Quoi? quoi? [1])

ALT FUGAR

Cuac! Cuac! Iţi arde să orăcăi, broască papistaşă, împotriva ţareviciului! Noi sântem pravoslavnici!

MARGERET

Qu'est-ce à dire pravoslavnic ?...*Sacrés gueux, maudites canailles! Mordieu, mein Herr, j'enrage: on dirait que ça n'a pas des bras pour frapper, ça n'a que des jambes pour foutre le champ.* [2])

W. ROSEN

Es ist Schande! [3])

MARGERET

Ventre-saint-gris! Je ne bouge plus d'un pas — puisque le vin est tiré il faut le boire. Qu'en dites-vous, mein Herr? [4])

W. ROSEN

Sie haben Recht. [5])

---

[1]) Ce? Ce? (N trad.)

[2]) *MARGERET.* Ce înseamnă *pravoslavnic?* Golani afurisiţi, adunătură blestemată! Fir'ar al dracului, domnul meu, turb de mânie: ai spune că ăştia n'au braţe ca să se bată, n'au decât picioare ca să spele putina. (N. trad.)

[3]) *W. ROSEN.* E o ruşine! (N. trad.)

[4]) *MARGERET.* Mii de draci! Nu mă mai clintesc un pas — odată lucru început trebue dus la capăt. Ce ziceţi de asta domnul meu? (N. trad.)

[5]) *W. ROSEN.* Aveţi dreptate(N. trad.)

MARGERET

Tudieu, il y fait chaud ! Ce diable de Samozvanetz, comme ils l'appellent, est un bougre qui a du poil au cul. Qu'en pensez-vous, mein Herr ? [1])

W. ROSEN

Oh, ja ! [2])

MARGERET

Hé ! voyez donc, voyez donc ! L'action s'engage sur les derrières de l'ennemi. Ce doit être le brave Basmanoff, qui aurait fait une sortie. [3])

W. ROSEN

Ich glaube das. [4])

Intră Nemţii.

MARGERET

Ha, ha ! voici nos Allemands. Messieurs !... Mein Herr, dites leur donc de se rallier, et, sacrebleu, chargeons ! [5])

W. ROSEN

Sehr gut. Halt !

(Nemţii se aliniază).

---

1) *MARGERET.* E cald al naibii ! Dracul ăsta de Samozvanet, (uzurpator) cum îi zic ei, e un individ îndrăzneţ. Ce gândiţi despre asta, domnul meu? (N. trad.)

2) *W. ROSEN.* O, Da ! (N. trad.)

3) *MARGERET.* Ei, ia uitaţi-vă, ia uitaţi-vă ! Lupta începe în spatele duşmanului. Viteazul de Basmanov trebue să fi făcut vreo spărtură. (. trad.)

4) *W. ROSEN.* Cred că da.. (N. trad.)

5) *MARGERET.* Oho, uite-i pe Nemţii noştri. Domnilor !... Domnul meu, spuneţi-le să se alinieze şi, fir'ar al dracului, hai să atacăm ! (N. trad.)

Marsch![1])

NEMŢII *(pleacă)*.

Hilf Gott![2])

Bătălie. Oştile lui Boris fug iar.

LEŞII

Biruinţă! Biruinţă! Slavă ţarului Dimitri!

DIMITRI *(călare)*

Să'nceteze lupta! Am biruit — ajunge! Cruţaţi sângele rusesc. Opriţi!

Tobele bat, trompetele sună.

MOSCOVA. PIAŢA DIN FAŢA CATEDRALEI. NORODUL

UN OM

Iese curând ţarul din biserică?

ALTUL

Sfârşită-i liturghia. Acuma fac o citanie.

INTAIUL

Pe celălalt l-au blestemat?

AL DOILEA

Eram pe lespezi şi-am auzit diaconul urlând: Afurisenie pe capul lui Grigori Otrepiev!

---

1) *W. ROSEN*. Foarte bine. Stai! Marş! (N. trad.)
2 *NEMŢII*. Doamne ajută! (N. trad.)

INTAIUL

Să-l afurisească pe Otrepiev cât or pofti, fiindcă ţareviciul n'are nimic aface cu el!

AL DOILEA

Acuma strigă în biserică: Veşnică pomenire ţareviciului Dimitri!

INTAIUL

Veşnică pomenire unui om viu! Or să plătească scump nelegiuirea asta!...

AL TREILEA

Gălăgie... Vine ţarul?

AL PATRULEA

Nu, e un biet zănatic...

Intră nebunul, cu o cască în cap și încărcat de lanțuri. Un roi de băieţandri îl înconjoară.

BAIEŢANDRII

Nicolca Nicolca... tichie de fier... ţâr! ţâr!

O BABA

Lăsaţi-l în pace, împieliţaţilor! Roagă-te, Nicolca, pentru păcătoasa de mine!

NEBUNUL

Adu... adu... adu... dă-mi și mie o copeică...

BABA

Na, ține copeica și roagă-te pentru mine!

NEBUNUL *(se așează pe pământ și cântă)*

Luna luminează
Pui de mâță plânge...
Scoală-te, nebune,
Scoală și te roagă! . . .

Băiețandrii îl înconjoară iar.

UNUL DINTRE EI

Bună dimineața Nicolca! Da' dece nu-ți scoți căciula? *(Il lovește în cap.)* Ia te uită cum răsună!

NEBUNUL.

Ho-ho! Eu am o copeică!

UN BAIEȚANDRU

Minți! S'o văd și eu! *(Ii fură copeica și o șterge.)*

NEBUNUL *(plângând)*

Mi-au furat copeica... Ce-au cu mine?...

MULȚIMEA.

Țarul! Țarul!

Țarul iese din biserică. Inaintea lui un boier împarte pomeni. Alți boieri îl urmează.

NEBUNUL.

Boris! Boris! Uite ăștia nu mă lasă'n pace!

ȚARUL

Dați-i pomană! Dece plânge?

NEBUNUL

Aștia micii nu mă lasă'n pace! Taie-le gâtul, cum l-ai tăiat țareviciului.

BOIERII

Fugi de-aici, nebunule! Puneți mâna pe nebun!

ȚARUL

Lăsați-l! Roagă-te pentru mine, sărmane Nicolca! *(Se depărtează.)*

NEBUNUL *(din urmă).*

Nu! Nu pot să mă rog pentru țarul Irod! Nu mă lasă maica domnului!

SEVSC [1])

Uzurpatorul înconjurat de ai săi

UZURPATORUL

Unde e prinsul?

UN POLONEZ.

E aici.

UZURPATORUL

Să mi-l aducă!

Intră un prizonier rus

Cine ești?..

PRIZONIERUL

Rojnov, nobil din Moscova.

UZURPATORUL

Slujești demult în oaste?

---

[1]) *SEVSC* — oraș din guvernământul Orel (N. trad.)

PRIZONIERUL.

De vreo lună.

UZURPATORUL

Cum de te rabdă inima să tragi
Din teacă sabia'mpotriva mea?

PRIZONIERUL

N'am încotro. Nu e pe voia noastră.

UZURPATORUL

Ai fost la bătălia dela Seversc?

PRIZONIERUL.

Nu. Am ajuns acolo, dela Moscova,
Cam cincisprezece zile după luptă.

UZURPATORUL

Ce face Godunov?

PRIZONIERUL

E foarte tulburat

De pierderea acestei bătălii,
Aşişderea de rana lui Mstislavschi.
L-a pus pe cneaz Şuischi'n fruntea oastei.

UZURPATORUL

Dece-l cheamă la Moscova pe Basmanov?

PRIZONIERUL

Să-l răsplătească pentru vitejia lui.
L-a încărcat cu aur şi măriri
Şi l-a 'nălţat boier în sfatul ţării.

UZURPATORUL

Era mai de folos printre oşteni.
La Moscova ce se mai spune, ce se aude ?

PRIZONIERUL

E bună pace, slavă domnului !

UZURPATORUL

M'aşteaptă lumea ?

PRIZONIERUL

Ştie dumnezeu !
Nu îndrăzneşte nimeni să vorbească
De tine. Unora le taie limba
Iar altora le taie capul. Nu e zi
Să nu s'audă de-o pedeapsă cruntă.
Sânt pline închisorile. Dacă s'adună
Trei patru inşi, pe drum, şi stau de vorbă
Odată se strecoară o iscoadă
Şi ţarul însuşi, când mai are vreme,
Le cercetează pârele — şi gata !
Nu ştii când te loveşte pacostea !
Deaceea, toată lumea-şi ţine gura.

UZURPATORUL

Intr'adevăr ! De pismuit e viaţa
Supuşilor lui Boris !
Dar oastea ?

PRIZONIERUL

Oastea-i mulţumită :
Mănâncă bine, e'mbrăcată bine.

UZURPATORUL

Şi... sânteţi mulţumiţi ?

PRIZONIERUL

Să-i ştie dumnezeu !

UZURPATORUL

Să fiţi cam la treizeci de mii ?

PRIZONIERUL

De-ai sta să numeri bine, s'ar putea
Să fie vreo cincizeci de mii cu toţii !

Uzurpatorul rămâne pe gânduri. Cei din jurul lui se privesc îngrijoraţi.

UZURPATORUL

Ce spun la voi, în tabără, de mine ?

PRIZONIERUL

Să-mi fie cu iertare... spun de tine
Că eşti tâlhar, dar straşnic om, nu glumă !

UZURPATORUL *(râzând)*

Am să le-arăt aceasta, în curând !
Să nu mai aşteptăm, prieteni, pe Şuischi...
Noroc şi voie bună... Bătălia — mâine !

(Iese.)

TOȚI

Dimitri să trăiască!

UN LEAH

Bătălia mâine!

Ei sânt cincizeci de mii, iar noi
Abia vreo cincisprezece! Nu-i d'a bună!

ALTUL

Nerodule! Un singur Polonez
Se poate măsura cu patru sute
De Moscoviți!

PRIZONIERUL

Să se măsoare, poate,

Dar când e vorba de luat la trântă
Ai s'o tulești, lăudărosule, de unul singur!

LEAHUL

Neobrăzatule! Dac'ai avea
La cingătoare sabia, ți-aș arăta eu!
Dar ai noroc.

PRIZONIERUL

Un Rus n'are nevoie

De sabie. *(Ii arată pumnul)* N'ai vrea să'ncerci?
Hai, căpățână plină de tărâțe!

Leahul se uită la el cu mândrie și se depărtează în tăcere. Toți râd.

O PĂDURE

Falsul DIMITRI şi PUŞCHIN

Mai departe, culcat, un cal care-şi dă duhul.

FALSUL DIMITRI

Bietul meu cal! Cu câtă voioşie
Zburda la bătălia lui din urmă!
Rănit era şi totuşi, mă purta
Ca vântul şi ca gândul... Bietul cal!

PUŞCHIN *(încet)*

Ii arde să-şi bocească armăsarul...
Când toată oastea noastră-i prăpădită!

UZURPATORUL

Ascultă, poate că n'o fi sleit de rană
Şi s'ar putea să mai trăiască.

PUŞCHIN

Nu cred!

(Uzurpatorul se duce la cal)
Bietul meu cal! Să-i scot măcar povara.
Să moară slobod...

(Scoate calului căpăstrul şi şeaua.)
Intră mai mulţi Leşi.

Bună ziua, domnilor!

Dece nu-l văd pe Curbschi printre voi?
Azi l-am zărit, cum s'adâncea, viteaz.
In cea mai aprigă vâltoare-a luptei.
In jurul lui se răsuceau mulţimi de săbii

Ca mii şi mii de spice clătinate.
Dar spada lui se ridica mai sus ca toate.
Şi strigătu-i cumplit pe toate le'ntrecea.
Dece nu-mi văd viteazul? Unde-i Curbschi?

UN LEAH

Culcat pe veci pe câmpul de bătaie...

UZURPATORUL

Slăvit să fie'n vecii vecilor
Şi sufletu-i să hodinească'n pace!
Cât de puţini rămas-am în picioare
A, trădătorilor! Cazaci afurisiţi!
Voi ne-aţi pierdut, cu şovăiala voastră!
Măcar câteva clipe să mai fi ţinut!
Să tremure mişeii! Am să spânzur
De fiecare zece, câte unul!

PUŞCHIN

Oricine-ar fi de vină, vorba e
C'am fost bătuţi şi nimiciţi în lege!

UZURPATORUL

Şi totuşi începuserăm aşa de bine!
Intâile ciocniri le câştigasem
Dar au venit şi ne răzbiră Nemţii...
Mărturisesc, sunt oameni de nădejde...
Imi plac vitejii... Am să-mi fac din ei,
Când voi fi ţar, apărătorii mei...

PUŞCHIN

Prea bine, însă, pân'atunci, unde dormim?

UZURPATORUL

Aicea, în pădure. Ce? Nu-i prielnic locul?
Plecăm în zori. De prânz, vom fi la Rilsc.
Hai, noapte bună!

(Se culcă pe pământ, își pune șeaua căpătâi și adoarme.)

PUŞCHIN

Somn uşor, ţarevici!
Bătut, abia scăpând cu fuga, uite-l
Nepăsător ca şi un copilandru...
Il priveghează cel de sus, fără'ndoială!
Să nu ne pierdem firea. Fruntea sus!

MOSCOVA. PALATUL ŢARULUI.

BORIS, BASMANOV.

ŢARUL

El e înfrânt. Dar ce folos în asta?
O searbădă izbândă ne'ncunună —
Din nou şi-a adunat zdrobita-i oaste
Şi de pe al Putivlului zid ne-ameninţă;
Şi'n vremea asta, ce ne fac vitejii?
Au îngheţat la porţile din Crom
Şi-o mână de cazaci îşi râd de ei
In dosul zidurilor năruite.
Ce mai ispravă! M'au nemulţumit!
Am să te-aşez în fruntea lor, Basmanov,
Statornicind un căpitan de oaste.
Eu nu pun preţ pe naşterea cuiva,
Pe mintea şi pe vrednicia lui pun preţ!
E vremea să nesocotesc această lege
Ce pune preţ pe naştere şi-avere.

BASMANOV

Blagoslovită, ţare, fie ziua
In care n'o mai fi hrisov de boierie
Şi relele ce vin din astea toate
In frunte cu trufia boierească
Să piară dar.

ŢARUL

Această zi nu e departe! Daţi-mi vreme
Să liniştesc, întâi, norodul tulburat.

BASMANOV

Nu-ţi pese de norod! El totdeauna
E gata să primească tulburările.
Dar dacă armăsaru-şi muşcă frâul
Şi fiul se ridică împotriva
Puterii părinteşti, nu e nimic:
Tot călăreţul îşi struneşte calul
Şi tot părintele îi porunceşte
Băiatului!

ŢARUL

Se'ntâmplă câteodată
Ca armăsarul să-şi arunce călăreţul
Iar fiul să nu fie totdeauna
Supus părintelui, cum se cuvine;
Doar cu dârzenie vei stăpâni norodul!
Aşa gândea Ivan cel mare, înţeleptul
Potolitorul vijeliilor,
Şi tot aşa gândea cumplitu-i strănepot.
Nu, nu e recunoscător norodul!
Fă-i binele şi n'o să-ţi mulţumească!

Să-l jefuieşti, să-l chinuieşti, tot una :
Mai rău, de tine n'o să fie !

Intră un boier.

Ce vrei să-mi spui ?

BOIERUL

Sosit-au oaspeţii străini !

ŢARUL

Merg să-i primesc. Să stai aici, Basmanov,
Noi mai avem de vorbă. *(Iese.)*

BASMANOV

Ce măreţ !
Ce minte luminată, de stăpânitor !
Dea domnul dumnezeu să-l biruie
Pe blestematul de Otrepiev !
Şi bine mult va face el pentru Rusia !
In minte i-a încolţit un mare gând.
Nu trebuie lăsată vremea să-l îngheţe.
Ce mult am să mă'nalţ eu însumi,
Un boiernaş de rând, atunci când Boris
Trufia vechilor boieri o va înfrânge !
Nu-i unul să mă'ntreacă'n meşteşugul luptei !
Voi fi întâiul lângă tronul ţarului
Şi poate că'ntr'o zi... Dar ce s'aude ?

Invălmăşeală. Boierii, slujitori ai curţii, intră şi ies în fugă, îşi vorbesc la ureche.

UNUL

Un doftor !

ALTUL

Repede, la patriarh!

AL TREILEA

Il chiamă pe ţarevici! Ţareviciul!

AL PATRULEA

Duhovnicul!

BASMANOV

Dar ce s'a întâmplat?

AL CINCILEA

Ţarul a căzut bolnav!

AL ŞASELEA

Ne moare ţarul!

BASMANOV

O, doamne!

AL CINCILEA

Şedea pe tron — şi s'a rostogolit deodată
Şi sângele-i ţâşnea pe gură, prin urechi...

Aduc pe ţar într'un jeţ. Ai săi şi boierii îl înconjoară.

ŢARUL

Duceţi-vă! Lăsaţi-mi numai pe ţarevici!

Ies toţi.

Mă duc. Să te mai strâng în brațe. Bun rămas.
Copilul meu! Peste o clipă, vei domni.
O, doamne mare! Iată-mă, sosesc
In fața ta și n'am avut măcar răgazul
Să-mi mântui sufletul prin pocăință.
Copilul meu, tu mi-ești mai scump acuma,
Ca mântuirea sufletului meu!
Eu m'am născut supus și trebuia supus să mor
Dar am râvnit puterea cea mai înaltă.
Cum am luat-o, nu mă întreba!
Ajunge să fii tu nevinovat!
Și vei domni prin dreptul tău firesc.
In fața domnului eu singur voi răspunde.
O, dragul meu băiat, nu te lăsa
Ispitelor unei zădărnicii.
Nu te orbi de bunăvoie. Nu uita
Că iei mărirea'n zile viforoase.
Primejdios ți-o fi acel uzurpator
Căci și-a luat un nume prea puternic.
Eu sunt călit în trebile domniei
Și-am izbândit să țiu răscoala subt călcâi.
Toți tremurau în fața mea. Trădarea
N'ar fi'ndrăznit vreodată să ridice capul;
Dar tu, atât de tânăr, prea puțin destoinic
Cum vei putea domni în vijelie?
Cum ai să stingi al răzmeriței foc,
Trădarea cum vei ști s'o pui în lanțuri?
Dar mare-i dumnezeu! El, tinereții
Ii dă înțelepciune. Celor slabi, tărie.
Intâi, să-ți iei un sfetnic credincios,
Bătrân și înțelept, iubit și de norod,
Luat în seamă și de sfatul țării
Prin numele și vrednicia lui.
Să iei, de pildă, unul ca Șuischi...
Ne trebuie un voevod dibaci al oastei;

Aşează-l pe Basmanov... Să nu-ţi pese
De murmurul boierilor. Alăturea de mine
Din anii cei mai fragezi, ai stat, în Dumă.
Cunoşti cum merge treaba. N'o schimba...
Obişnuinţa duce'mpărăţiile.
Eu am statornicit din nou pedepsele,
Surghiunul, caznele. A trebuit.
Tu poţi să le ridici, deocamdată...
Vei fi blagoslovit ca unchiul tău
Când a urmat pe tron celui cumplit.
Cu vremea însă, şi puţin câte puţin,
Să strângi în mână frânele puterii...
Acum le poţi lăsa, dar nu prea mult,
Să nu le scapi din mână, să nu cazi.
Cu oaspeţii străini şi cu trimişii
Să fii plăcut şi îndatoritor.
Primeşte-i cu încredere în slujba ta...
Păstrează legile bisericii
Cu străşnicie. Nu vorbi prea mult...
Tăcere! Glasul ţarului nu se cuvine
Să se împrăştie în hău, zadarnic,
Aşa precum al clopotelor dangăt
Nu poate să vestească decât bucurii sau jale.
O, fiul meu, tu intri azi în vârsta
Când sângele e turburat de chipul
Unei femei. Păstrează-ţi cât mai mult
Mândria fecioriei tale...
Acela care'n anii tinereţii
Se scaldă'n vinovatele plăceri,
Ajuns bărbat, se face tot mai aprig,
Şi prinde gustul sângelui curgând.
Iar mintea i se'ntunecă din vreme.
Cinsteşte-ţi mama cum i se cuvine, dar
Să n'ai un alt stăpân decât pe tine!
Eşti un bărbat şi eşti un ţar de-acu'nainte!

Pe sora ta iubeşte-o, ocroteşte-o,
Eşti singurul ei sprijin...

FEODOR *(în genunchi)*

Nu ne lăsa, o doamne! Nu se poate!
Trăieşte şi domneşte multă vreme!
Norodul şi cu noi toţi sântem pierduţi.
Dacă ne laşi!

ŢARUL

S'a isprăvit cu toate!

Privirile mi s'au întunecat...
Ingheţul morţii mă cuprinde...

Intră patriarhul, preoţi. După ei, toţi boierii. Ţarina e adusă pe braţe. Ţarevna plânge în hohote.

Ce? Cine e acolo? Haina de călugăr
Şi foarfecii de taină!... Da! Imi sună ceasul!
Acuma, ţaru-i un zmerit călugăr,
Coşciugul strâmt mi-o fi chilie... Nu!
Sunt încă ţar! Părinte, mai aşteaptă!
Boierilor, să-mi ascultaţi cuvântul:
Acesta e moştenitorul ţării!
Juraţi cu toţi credinţă lui Feodor!
Basmanov! Voi, prieteni! Din pragul mormântului
Eu vă mai rog odată să-l slujiţi cu cinste!
E tânăr. N'are el niciun păcat.
Vreau să v'aud. Juraţi?

BOERII

Jurăm!

ȚARUL

Sânt mulțumit! Iertați-mi supărările
Ce v'am adus, cu voia mea sau fără voie...
Cucernice părinte... Te-apropie! Eu sânt gata!

Incepe slujba îmbrăcării în straie călugărești. Femeile sânt scoase leșinate.

CORTUL CĂPETENIILOR

BASMANOV și, după el, PUȘCHIN.

BASMANOV

Poftim aici. Vorbește'n voie. Așadar,
El te-a trimis la mine.

PUȘCHIN

Iți dă prietenia
Și locul cel dintâi, în urma lui,
In marea'mpărăție moscovită

BASMANOV

Dar eu am fost urcat de noul țar
La cea mai mare înălțime cu putință.
Sânt voevodul oastei. Pentru mine
El a disprețuit și nobilimea.
Și-a înfruntat mânia boierească,
Eu i-am jurat la rândul meu credință

PUȘCHIN

Ai jurat
Credință legiuitului moștenitor

Al tronului. Dar dacă un ţarevici
Mai legiuit ca el, trăieşte încă ?

BASMANOV

Ascultă, Puşchin, să lăsăm poveştile !
Eu ştiu prea bine cine e.

PUŞCHIN

Se poate. Dar
Rusia şi Polonia l-au întărit.
Dimitri, şi Dimitri-i pentru toţi.
La urma urmei — ce să mai vorbim ?
Or e Dimitri cel adevărat
Or numai un uzurpător de nume,
Eu ştiu că într'o zi, fiul lui Boris
Va trebui să-i lase Moscova.

BASMANOV

Nu ! Noul ţar nu va pleca din scaun
Atâta cât va fi sub ocrotirea mea !
Avem destulă oaste, slavă domnului,
Izbânzile le vor întări puterea.
Iar voi, pe cine îmi trimiteţi împotrivă ?
Pe acel cazac Carela sau pe Mnişca ?
Şi-apoi, cam câţi sunteţi la urma urmei ?
Opt mii ?

PUŞCHIN

Te'nşeli. Nu, nici măcar atâţia !
Mărturisesc eu singur : oastea noastră
Nu face nici doi bani. Cazacii umblă
Prin sate, după jafuri. Polonezii
Se'mbată şi se laudă. Cât despre Ruşi
La ce să mai vorbim ? Eu n'am venit aici

Cu vicleşuguri, nu, Basmanov, nu!
Dar vrei să ştii care-i tăria noastră?
Nu oştile, ci freamătul mulţimilor!
Ai fost tu însuţi martor biruinţei,
Văzuşi cum îl primea norodul pe Dimitri
Şi fără luptă i se supuneau cetăţile
Iar oamenii legau cu funii, îndârjiţi.
Pe voevozii care i se'mpotriveau.
Văzuşi că oastea voastră n'a luptat
Cu'nsufleţire, împotriva lui.
Şi acestea când? Era pe scaun Boris!
Pe când acum! Ascultă-mă, Basmanov,
E prea târziu să mai luptaţi cu noi!
Nu mai sufla peste cenuşa rece-a luptei
Că n'o s'o mai aprinzi, cu toată mintea
Şi bărbăţia ta nestrămutată.
N'ar fi mai bine să le dai tu însuţi,
Intâiul, pilda cuminteniei,
Şi preamărindu-l pe Dimitri ţar
Să-i capeţi veşnica prietenie?
Ce zici?

BASMANOV

O să vedem aceasta mâine!

PUŞCHIN

Hotărăşte-te.

BASMANOV

Drum bun.

PUŞCHIN

Gândeşte-te! *(iese.)*

BASMANOV

Te du cu bine, Puşchin!
Da! Da! Are dreptate! Pretutindeni
Trădarea încolţeşte şi se coace...
Ce-i de făcut? S'aştept ca răsculaţii
Cu funii să mă lege, să mă dea
Pe mâna lui Otrepiev? N'ar fi mai bine
Să nu mă las puhoaielor deslănţuite?
Dar jurământul meu? Să-l calc? Să fiu hulit
Din tată'n fiu? Să-i răsplătesc încrederea
Printr'o ticăloşie fără seamăn?
Uşor îi vine unui surghiunit
Trădarea şi răscoala s'o clocească;
Dar eu, cel ridicat de ţar... eu!... eu!...
Dar... moartea... Dar puterea... dar prăpădul...

Cade pe gânduri. Apoi, dintr'odată, şuieră.

O-hei! Mi-aduceţi calul! Goarnele să sune!

PIAŢA DREPTĂŢII

PUŞCHIN înaintează, urmat de norod.

NORODUL

Ţareviciul trimite un boier...
Să-l auzim ce spune!... S'auzim!

PUŞCHIN *(Pe o ridicătură)*

Norod al Moscovei, ţareviciul
Mi-a poruncit să mă'nchin în faţa voastră!

(Se apleacă adânc.)

Voi ştiţi cum pronia cerească l-a scăpat
Din mâna ucigaşului. Venea
Să-l pedepsească pe mişel, dar judecata
Lui dumnezeu l-a şi lovit pe Boris
Rusia toată i se pleacă lui Dimitri
Basmanov însuşi, pocăindu-se
I-aduse oştile să i se'nchine.
Dimitri vine către voi cu pace
Şi dragoste. Au ridica-veţi mâna
Lovind în ţarul legiuit, coborîtor
Din Monomah? Veţi ridica voi mâna
Să fiţi pe placul neamului lui Godunov?

NORODUL

Nu! Nu! Aceasta niciodată!

PUŞCHIN

Norod al Moscovei, cine nu ştie
Cât v'a fost dat să pătimiţi pe urma
Acestui venetic plin de cruzime?
Surghiunuri, cazne, biruri fără număr
Şi munci istovitoare, sărăcie
Şi foamete — le-aţi îndurat pe toate.
Dimitri, dimpotrivă, năzuieşte
Să-şi verse milosteniile pe boieri,
Pe nobili şi pe ostaşi, pe negustori,
Pe oaspeţii străini şi pe întreg norodul...
Aţi fi în stare să vă împotriviţi
Prosteşte, nebuneşte, voiei lui?
Atunci aflaţi că vine cu alai cumplit
Să urce'n scaunul părinţilor...
Nu-l mâniaţi pe ţar!... Nu-l mâniaţi
Pe dumnezeu — şi sărutaţi-i crucea!
Zmeriţi-vă! Trimiteţi-i numaidecât

Acolo, pe mitropolit şi pe boieri
Şi pe diaci, toţi oamenii de frunte
Să-şi bată fruntea de pământ, în faţa lui,
A ţarului părinte, a tătucului!

Coboară dela tribună. Gălăgie mare.

NORODUL

Ce să ne mai codim? A spus adevărat!
Să ne trăiască ţarul! Tătucul! Să trăiască!

UN ŢARAN *(se urcă pe ridicătură.)*

Norodule! Norodule! Hai la Cremlin!
Hai în palatul ţarilor! Să punem mâna
Pe căţelandru... Pe-a lui Boris Godunov odraslă.

NORODUL *(dă năvală.)*

Da! Da! Să punem mâna pe el! Să-l înnecăm!
Să nu rămâie neam din neamul
Lui Boris Godunov! Dimitri să trăiască!

In faţa locuinţei lui Boris, la Cremlin. Soldaţi de pază
Feodor se apropie de fereastră.

UN CERŞETOR

Fă-ţi milă şi pomană, întru numele lui Cristos!

UN PAZITOR

Pleacă! Nu se poate vorbi cu cei închişi!

FEODOR

Crede, moşule, sânt mai sărac ca tine! Tu măcar eşti slobod.

Xenia, în văluri, se apropie şi ea de fereastră.

UN OM DIN NOROD

Fratele şi sora! Sărmani copii! Ca pasărea în colivie;

ALTUL

Ii mai plângi şi acum! Neam blestemat!

INTÂIUL

Tatăl a fost un ticălos. Dar ce sânt vinovaţi copiii?

ALTUL

Mărul nu cade departe de tulpină

XENIA

Frăţioare, parc'ar veni nişte boieri spre noi...

FEODOR

Văd pe Goliţîn şi pe Mosalschi, pe ceilalţi nu-i cunosc!

XENIA

Ah, frăţioare... mi se strânge inima...

Apar Goliţîn, Mosalschi, Molceanov şi Şerefedinov, urmaţi de trei streliţi.

NORODUL

Loc, faceţi loc, boierilor!

Intră în casă.

UN OM DIN MULŢIME

Ce-or fi căutând?

ALTUL

Fără îndoială, pentru jurământul lui Feodor Godunov...

AL TREILEA

Crezi? Ascultă! Ce gălăgie'n casă!... Ce'nvălmăşeală! S'au luat la bătaie...

NORODUL

Auzi?... Un strigăt... A ţipat o femeie... Hai şi noi!... Porţile sânt zăvorîte... Nu se mai aude nimic...

Poarta se deschide. Se iveşte Mosalschi.

MOSALSCHI

Norodule, Maria Godunova şi feciorul ei Feodor s'au otrăvit.
Le-am văzut leşurile!...

Norodul tace, îngrozit.

Tăceţi? Dece tăceţi? Hai strigaţi: trăiască ţarul

Dimitri Ivanovici!...

Norodul rămâne tăcut.